

## Kapitel 5

# Fremmed ret

Dette kapitel gennemgår først og fremmest hovedtrækkene af de norske og svenske ordninger med hensyn til retsafgifter, sagsomkostninger, retshjælp, fri proces, inkassoproces og småsagsproces. Endvidere gennemgås de engelske ordninger med hensyn til retsafgifter, fri proces og småsagsproces. Endelig gennemgås kortfattet fri proces-ordningerne i yderligere et antal lande (Finland, Tyskland, Holland og Frankrig).

### 1. Retsafgifter

#### 1.1. Norge

##### *Historisk oversigt*

Den norske retsafgiftslov fra 1982 (lov om rettsgebyr) trådte i kraft den 1. marts 1983.

Før 1983 var retsafgiften i civile retssager afhængig af sagsgenstandens værdi. Et hovedformål med lovrevisionen i 1983 var at forenkle gebyrberegningen ved at indføre en enhedsafgift. Efter de tidligere regler kunne der således blandt andet opstå uklarhed om beregning af sagsgenstandens værdi og dermed om retsafgiftens størrelse.

Det blev i forarbejderne til retsafgiftsloven af 1982 påpeget, at hovedindvendingen mod brug af enhedsafgift var, at der kunne opstå tilfælde, hvor det offentliges arbejde med sagen stod i misforhold til afgiftens størrelse.

Ved en lovændring, der trådte i kraft den 1. januar 2002, blev retsafgiftsloven ændret, således at retsafgiften også afhænger af hovedforhandlingens varighed. Formålet med lovændringen var, at retsafgiften i større grad skal afspejle ressourceforbruget i sagen.

##### *Grundafgift*

Den norske retsafgiftslov er opbygget på den måde, at lovens § 1 definerer en grundafgift (fra 1. januar 2003 NOK 700), og at lovens øvrige bestemmelser fastlægger den afgift, der skal betales i forskel-

lige situationer, som et vist multiplum af grundgebyret.

Lovteknisk skal man således kun ændre ét tal i én paragraf, hvis man ønsker at ændre retsafgifterne generelt. Med en enkelt undtagelse (1994) er grundgebyret blevet ændret hvert år siden 1986.

#### *Forligsrådet*

Retsafgiften udgør NOK 700 for behandling af en civil retssag i forligsrådet (jf. om forligsråd Retsplejerådets betænkning nr. 1401/2001 om reform af den civile retspleje I, *kapitel 5*, afsnit 3.1.2, samt nedenfor i afsnit 5.1).

#### *Tingsretten*

Retsafgiften udgør 5 x NOK 700 for en fuld behandling af en civil retssag i tingsretten, hvis domsforhandlingen varer højst én dag. For hver påbegyndt dag herudover skal der betales yderligere retsafgift med 3 x NOK 700, dog 4 x NOK 700 fra og med dag 6. Afgiften betales i forhold til hovedforhandlingens faktiske varighed, uanset om denne er kortere eller længere end planlagt.

For modkrav, adcitation og hovedintervention skal der kun betales 5 x NOK 700 uanset hovedforhandlingens varighed. Sagsøgeren skal imidlertid betale retsafgift i forhold til hovedforhandlingens faktiske varighed, uanset om modkrav, adcitation eller hovedintervention har forlænget hovedforhandlingen. Det fremgår af forarbejderne, at man var opmærksom på denne problemstilling, men foretrak denne ordning for ikke at skabe for store problemer ved praktisering af reglen, og da modkrav, adcitation eller hovedintervention generelt set tager kortere tid og er mindre ressourcekrævende for domstolene.

Retsafgiften udgør dog kun 2 x NOK 700, hvis (1) sagen afvises, (2) sagen hæves senest 4 uger før hovedforhandlingen, eller (3) sagsøgte tager bekræftende til genmæle senest 4 uger før hovedforhandlingen.

Hæves sagen senere end 4 uger før hovedforhandlingen, tager sagsøgte bekræftende til genmæle senere end 4 uger før hovedforhandlingen, eller afsiges der udeblivelsesdom, udgør retsafgiften halvdelen af den fulde retsafgift. Den fulde retsafgift beregnes i forhold til hovedforhandlingens faktiske varighed. Sluttes sagen før hovedforhandlingen eller på hovedforhandlingens første dag, betales således  $2\frac{1}{2}$  x NOK 700.

#### *Ankesager i lagmannsretten og Højesteret*

Retsafgiften udgør 24 x NOK 700 for en fuld ankebehandling af en civil retssag i lagmannsretten eller Højesteret, hvis domsforhandlingen varer højst én dag. For hver påbegyndt dag herudover skal der betales yderligere retsafgift med 3 x NOK 700, dog 4 x NOK 700 fra og med dag 6. Afgiften betales i forhold til hovedforhandlingens faktiske varighed, uanset om denne er kortere eller længere end planlagt.

For modanke skal der kun betales 24 x NOK 700 uanset hovedforhandlingens varighed. Appellanten skal imidlertid betale retsafgift i forhold til hovedforhandlingens faktiske varighed, uanset om modanken har forlænget hovedforhandlingen.

Afgøres sagen uden hovedforhandling, udgør retsafgiften 12 x NOK 700.

Retsafgiften udgør dog kun 2 x NOK 700, hvis (1) anken afvises eller anketilladelse nægtes, (2) anken hæves senest 4 uger før hovedforhandlingen, eller (3) indstævnte tager bekræftende til genmæle senest 4 uger før hovedforhandlingen.

Hæves anken senere end 4 uger før hovedforhandlingen, tager indstævnte bekræftende til genmæle senere end 4 uger før hovedforhandlingen, eller afsiges der udeblivelsesdom, udgør retsafgiften halvdelen af den fulde retsafgift. Den fulde retsafgift beregnes i forhold til hovedforhandlingens faktiske varighed. Sluttes sagen før hovedforhandlingen eller på hovedforhandlingens første dag, betales således 12 x NOK 700.

### *Kærefgift*

Kærefgiften udgør som udgangspunkt 6 x NOK 700.

Afvises kæremålet eller nægtes kæretilladelse, udgør afgiften dog 2 x NOK 700.

Afgiften udgør altid 2 x NOK 700 ved kære til tingsretten over forligsrådets afgørelser.

### *Afgiftsfrihed*

I følgende sager betales ikke retsafgift:

- Sager om faderskab, ægteskab, forældremyndighed, samvær, underholdsbidrag, bodeling, værgemål, dødsformodning, ophævelse af adoption eller prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse
- Søgsmål i henhold til pensions- eller sociallovgivningen, som rejses af modtageren af pension eller social ydelse
- Arbejdstageres søgsmål mod arbejdsgiveren angående arbejdsforholdet
- Sager om boliglejemål efter reglerne i huslejeloven eller om retten til andelsbolig efter reglerne i borettslagsloven
- Sager efter loven om fritagelse fra militærtjeneste af samvittighedsgrunde

Der betales heller ikke retsafgift, når en sag efter lov om arbejdstvister behandles ved tingsretten i stedet for ved Arbejdsretten (hvor der heller ikke betales retsafgift). Appel sker i disse sager til Arbejdsretten og er derfor allerede af den grund fritaget for retsafgift.

Kæremål vedrørende beregning af retsafgift er afgiftsfri. For kære af kæreinstansens afgørelse skal der betales 6 x NOK 700. Får kæ-

rende medhold, tilkendes kærende sagsomkostninger hos det offentlige.

### *Sammenfatning*

I sammenligning med de danske retsafgifter er de norske regler navnlig karakteriseret ved, at afgiften slet ikke afhænger af sagens værdi. Det betyder, at de norske afgifter i mindre sager er højere – og i ankesager i lagmansretten og Højesteret betydeligt højere – end i Danmark, mens det omvendte er tilfældet i større sager.

Endvidere kan parterne spare halvdelen af retsafgiften ved at slutte sagen senest 4 uger før hovedforhandlingen. I Danmark er det kun en sjettedel af retsafgiften, der kan spares ved at slutte sagen 6 uger før domsforhandlingen.

Desuden er der i Norge flere sagskategorier end i Danmark, der er helt afgiftsfri, herunder sociale sager og sager om ansættelsesforhold anlagt af modtageren af den sociale ydelse henholdsvis arbejdstageren.

På det lidt mere tekniske plan er der den forskel, at der i Norge ikke findes regler om tilbagebetaling af kæreafgift, når den kærende helt eller delvis får medhold.

## **1.2. Sverige**

I Sverige skal der betales en såkaldt ansøgningsafgift på SEK 450 ved anlæg af en civil retssag ved de almindelige domstole. Herefter er der ikke yderligere afgifter for sagens behandling, heller ikke i tilfælde af anke. Ved forvaltningsdomstolene skal der slet ikke betales nogen afgift eller gebyr.

Sverige har således i realiteten slet ikke retsafgifter i dansk forstand, da der alene skal betales et mindre gebyr, der er uafhængigt af sagsgenstandens værdi, og som ydermere kun skal betales ved sagens anlæg og ikke i tilfælde af anke.

## **1.3. England**

Ved sagens anlæg betales £120, hvis sagen ikke angår penge, dog £80 i børnesager.

Hvis sagen angår penge, betales i forhold til sagens værdi efter følgende tabel, hvis sagen anlægges ved *County Court*:

|             |     |
|-------------|-----|
| indtil £200 | £27 |
| £201-£300   | £38 |
| £301-£400   | £50 |
| £401-£500   | £60 |

|                 |      |
|-----------------|------|
| £501-£1.000     | £80  |
| £1.001-£5.000   | £115 |
| £5.001-£15.000  | £230 |
| £15.001-£50.000 | £350 |
| over £50.000    | £500 |

Afgiften nedsættes med £7, hvis sagen anlægges gennem *Claims Production Centre*, dvs. elektronisk.

Hvis sagen angår penge, betales i forhold til sagens værdi efter følgende tabel, hvis sagen anlægges ved *High Court*:

|                |      |
|----------------|------|
| indtil £50.000 | £350 |
| over £50.000   | £500 |

For modkrav betales som for sagsanlæg.

Ved sagens fordeling (*allocation*) til en af de tre procesformer (*small claims track*, *fast track* eller *multi-track*) betales yderligere £80, medmindre sagen angår pengekrav indtil £1.000 og er anlagt ved *County Court*. Denne afgift betales af sagsøgeren, medmindre sagen (nu) kun angår et modkrav. I så fald betales afgiften af sagsøgte. Sagen (eller modkravet) kan afvises, hvis afgiften ikke betales.

Ved sagens berømmelse betales ved *County Court* yderligere £300 i *multi-track*-sager og £200 i *fast track*-sager. Ved sagens berømmelse betales ved *High Court* yderligere £400. Denne berømmelsesafgift betales af sagsøgeren, medmindre sagen (nu) kun angår et modkrav. I så fald betales afgiften af sagsøgte. Sagen (eller modkravet) kan afvises, hvis afgiften ikke betales. Berømmelsesafgiften tilbagebetales, hvis retten senest 7 dage før domsforhandlingen modtager skriftlig meddelelse om, at sagen er sluttet.

### *Sagsomkostninger*

Der betales £40 for en afgørelse om standardiserede sagsomkostninger.

Der betales £150 for en afgørelse om en detaljeret opgørelse af sagsomkostningerne.

I begge tilfælde betales £50 for appel af afgørelsen.

### *Anke*

For anke betales £100 i *small claims track* og £150 i andre sager, hvis der søges anketilladelse eller oprejsningsbevilling. Hvis anke ikke tillades, tilbagebetales henholdsvis £50 og £100.

For anke betales £50 i *small claims track* og £100 i andre sager, hvis der ikke kræves anketilladelse, eller hvis anketilladelse allerede er meddelt af den ret, hvis afgørelse ankes.

Indstævnte skal ikke betale afgift, hvis indstævnte påstår stadfæstelse af de grunde, som fremgår af den indankede dom.

*Afgiftsfritagelse*

Personer med lav indkomst kan fritages for betaling af afgift, hvis betalingen ville medføre væsentlige afsavn (*undue hardship*).

*Sammenfatning*

I sammenligning med de danske retsafgifter er de engelske regler karakteriseret ved at kombinere afgifter, der afhænger af sagens værdi, med faste afgifter.

De værdiafhængige afgifter betales ved sagens anlæg i første instans og er i sammenligning med de danske retsafgifter karakteriseret ved, at minimumsafgiften er lavere, og at der er en maksimumsafgift (på £500). I de helt små sager (værdi indtil ca. 4.500 kr.) ved *County Court* er afgiften lavere end i Danmark, mens den i de lidt større sager er højere end i Danmark. I store sager (værdi over ca. 350.000 kr.) er afgiften igen lavere end i Danmark.

De faste afgifter betales ved sagens fordeling (*allocation*) til en af de tre procesformer, ved sagens berømmelse, ved fastsættelse af sagsomkostninger samt ved appel. Fordelingsafgift betales ikke i sager med en værdi indtil £1.000, som er anlagt ved *County Court*. Berømmelsesafgift betales ikke i sager, som behandles i *small claims track*.

Fordelingsafgiften og berømmelsesafgiften ligger tilsammen på nogenlunde samme niveau som afgiften for sagsanlæg (lidt over eller lidt under, eftersom afgiften for sagsanlæg er værdiafhængig). Af den samlede afgift (i andet end småsager) er det således omkring halvdelen, der betales ved sagens anlæg (mod fem sjettedel i Danmark). Berømmelsesafgiften tilbagebetales, hvis sagen slutes senest 7 dage (mod 6 uger i Danmark) før domsforhandlingen.

## 2. Sagsomkostninger

### 2.1. Norge

#### 2.1.1. Tilkendelse af sagsomkostninger

Hovedreglen er, at den tabende part skal betale sagsomkostninger til den vindende part, forudsat at denne har fået fuldt medhold (tvistemålslovens § 172).

Retten kan fritage den tabende part for at betale sagsomkostninger til modparten, hvis:

- 1) sagen var tvivlsom,
- 2) udfaldet skyldes nye omstændigheder, som først kom til den tabende parts kundskab under hovedforhandlingen, eller
- 3) den vindende part kan bebrejdes, at der blev anlagt retssag.

Bestemmelsen, der er fakultativ, giver mulighed for at bestemme, at ingen af parterne betaler sagsomkostninger til den anden part. Der kan ikke med hjemmel i denne bestemmelse tilkendes delvise sagsomkostninger.

Nr. 1 angår både tvivl med hensyn til sagens faktiske omstændigheder og tvivl med hensyn til retsspørgsmål. Der skal være tale om kvalificeret tvivl, og det afgørende er, om retten finder sagen tvivlsom. Der gælder et krav om årsagssammenhæng i den forstand, at tvivlen skal have gjort det rimeligt at rejse sag. Endvidere må tvivlen ikke kunne bebrejdes den tabende part.

Nr. 2 angår nye beviser, ikke nye retlige synspunkter. Den tabende part skal være uden skyld i, at han eller hun ikke tidligere var bekendt med beviserne. Uanset ordlyden kan bestemmelsen også anvendes, hvis nye beviser fremkommer før hovedforhandlingen, forudsat at den tabende part straks hæver sagen eller tager bekræftende til genmæle.

Nr. 3 kan for eksempel anvendes, hvis den vindende part ikke på forhånd har givet modparten oplysning om faktiske forhold af betydning for sagen, eller den vindende part kan bebrejdes, at han eller hun ikke foretog det fornødne for at afklare retsforholdet mellem parterne. Bestemmelsen kan ikke anvendes med den begrundelse, at den vindende part ikke har accepteret voldgift eller anden tvistløsning uden for domstolene.

Tvistemålslovens § 173 bestemmer, at den tabende sagsøgte kan få tilkendt sagsomkostninger hos den vindende sagsøger, hvis det kan bebrejdes sagsøgeren, at det kom til retssag, og sagsøgte straks tager bekræftende til genmæle. Efter bestemmelsens ordlyd kan der ikke tilkendes delvise sagsomkostninger.

I de tilfælde, hvor ingen af parterne har fået fuldt medhold, er hovedreglen, at ingen af parterne betaler sagsomkostninger til den anden part (tvistemålslovens § 174).

Retten kan dog pålægge en af parterne helt eller delvis at betale sagsomkostninger til modparten. Dette gælder særlig, hvis

- 1) parten kun har fået medhold i tvistepunkter af ringe betydning,
- 2) parten har afslået et rimeligt forligstilbud, eller
- 3) retssagen eller de væsentligste udgifter er forvoldt ved de tvistepunkter, hvor parten har tabt.

Ved anvendelsen af undtagelsen vil det ofte være centralt, hvor meget parten har opnået i forhold til sin påstand.

Tvistemålslovens § 175 indeholder regler om tilkendelse af sagsomkostninger, når sagen afvises eller hæves.

Hæves sagen som forligt, kan parterne naturligvis tage stilling til omkostningsspørgsmålet i forliget. Sker dette ikke, skal ingen af parterne betale sagsomkostninger til den anden part. Parterne kan i for-

liget bestemme, at retten skal træffe afgørelse om sagsomkostninger efter et skøn.

Hæves sagen efter parternes fælles anmodning uden forlig, kan hver af parterne forlange, at retten træffer afgørelse om sagsomkostninger efter et skøn.

Afvises sagen eller hæves sagen i andre tilfælde end de nævnte, er hovedreglen, at sagsøgeren skal betale sagsomkostninger til sagsøgte. Dette gælder dog ikke, hvis udfaldet skyldes forhold, der ikke kan bebrejdes sagsøgeren, eller retten på grund af retsspørgsmålets tvivlsomhed finder grund til at fritage for betaling af sagsomkostninger. Tvivlen skal angå det processuelle grundlag for at afvise eller hæve sagen, idet en eventuel tvivl om det materielle krav i sagen er uden betydning i denne sammenhæng.

Twistemålslovens § 177 bestemmer, at hvis en part ved retsstridig adfærd under sagen eller ved forsømmelse har påført modparten udgifter, kan retten pålægge parten at erstatte disse uden hensyn til sagens udfald. Reglen er fakultativ.

### **2.1.2. Udmåling af sagsomkostninger**

Udmåling af tilkendte sagsomkostninger sker efter tvistemålslovens § 176. En part, som er tilkendt fulde sagsomkostninger, har krav på at få dækket alle nødvendige omkostninger i anledning af sagen. Det gælder retsafgift (retsgebyrer), udgifter til advokat, rejse og ophold mv. Tabt arbejdsfortjeneste som følge af, at parten er til stede under hovedforhandlingen, dækkes ikke. I en vis, men temmelig begrænset udstrækning vil en part kunne få godtgørelse for eget arbejde med sagen. Det forudsætter, at parten har haft et meget omfattende arbejde med sagen, og kommer normalt ikke på tale, hvis parten har antaget advokat.

I sager, der afgøres efter mundtlig forhandling, skal en part, der kræver sagsomkostninger af modparten, fremlægge en opgørelse, hvor kravet er fordelt på arbejde, som parten selv eller dennes procesfuldmægtig har haft med sagen, og på andre omkostninger. Fremlægges ingen sådan opgørelse af kravet, tilkendes parten ikke sagsomkostninger.

Denne regel blev indført i 1973 med det formål at give retten et sikrere grundlag for udmåling af sagsomkostninger.

Til vejledning for retten skal en procesfuldmægtig, når der kræves sagsomkostninger af modparten, give oplysning om, hvad han eller hun i alt kræver dækning for af sin part i den pågældende sag.

Retten skal særskilt angive, hvilket beløb der tilkendes som erstatning for partens eller dennes procesfuldmægtigs arbejde med sagen, og hvilket beløb der tilkendes til dækning af andre omkostninger.

### **2.1.3. Solidarisk hæftelse**

Procesfæller hæfter solidarisk for sagsomkostninger, hvis de hæfter



solidarisk for hovedkravet (tvistemålslovens § 178). Også i øvrigt kan procesfæller pålægges solidarisk ansvar for sagsomkostninger, dog begrænset til hvad den enkelte måtte have udredet, hvis der ikke havde været procesfællesskab.

Omkostninger pålagt i medfør af tvistemålslovens § 177 (udgifter påført ved fejl eller forsømmelse) påhviler alene den part, som fejlen eller forsømmelsen kan tilregnes.

#### **2.1.4. Betaling af sagsomkostninger direkte til en procesfuldmægtig**

En procesfuldmægtigs tilgodehavende for udlæg og arbejde med sagen kan kræves betalt af de sagsomkostninger, som parten er tilkendt (tvistemålslovens § 181, stk. 3). Procesfuldmægtigen kan kræve beløbet udbetalt direkte til sig, og beløbet kan ikke gøres til genstand for retsforfølgning fra partens øvrige kreditorer. Modparten, som er pålagt at betale sagsomkostninger, kan dog foretage modregning.

#### **2.1.5. Forholdet mellem parten og dennes procesfuldmægtig**

Medmindre andet er aftalt, kan såvel parten som procesfuldmægtigen kræve, at retten fastsætter, hvilket beløb parten skal betale til procesfuldmægtigen (tvistemålslovens § 52).

## **2.2. Sverige**

### **2.2.1. Tilkendelse af sagsomkostninger**

Hovedreglen er, at den tabende part skal betale sagsomkostninger til den vindende part (rättegångsbalken kap. 18 § 1). Ifølge forarbejderne er formålet med bestemmelsen at sikre, at den vindende part får erstattet de udgifter, denne har afholdt til beskyttelse af sine interesser (SOU 1938:44 s. 231). Endvidere bidrager bestemmelsen til at modvirke ubegrundede søgsmål.

Hvis den vindende part har indledt retssag, uden at modparten har givet anledning dertil, eller hvis den vindende part gennem forsømmelse har foranlediget unødigt rettergang, skal den vindende part betale sagsomkostninger til den tabende part (rättegångsbalken kap. 18 § 3, stk. 1). Hvis omstændighederne taler for det, kan det dog i stedet bestemmes, at hver af parterne skal bære sine omkostninger.

Hvis den tabende part ikke før retssagen kendte eller burde kende den omstændighed, som udfaldet beroede på, kan det bestemmes, at hver af parterne skal bære sine omkostninger (rättegångsbalken kap. 18 § 3, stk. 2). Ifølge forarbejderne skal denne bestemmelse anvendes med forsigtighed, da den tabende part normalt selv bør bære konsekvenserne af sit manglende kendskab til relevante omstændig-

heder (SOU 1938:44 s. 232). Det bemærkes, at hvis den vindende part er skyld i den tabende parts manglende rettidige kendskab til relevante omstændigheder, vil kap. 18 § 3, stk. 1, kunne anvendes.

Får ingen af parterne fuldt medhold, skal hver af parterne bære sine omkostninger eller en af parterne tillægges delvise sagsomkostninger (rättegångsbalken kap. 18 § 4). En part, der kun har tabt i ringe grad, kan dog tillægges fulde sagsomkostninger. Hvis omkostningerne med hensyn til forskellige dele af sagen kan opgøres særskilt, afgøres omkostningsspørgsmålet på grundlag heraf. Dette er kun sjældent muligt.

Afvises sagen, anses sagsøgeren som tabende part (rättegångsbalken kap. 18 § 5, stk. 1).

Hæver sagsøgeren sagen, skal sagsøgeren betale sagsomkostninger til sagsøgte, medmindre særlige omstændigheder foranlediger, at omkostningsspørgsmålet afgøres anderledes (rättegångsbalken kap. 18 § 5, stk. 2). Det vigtigste eksempel på særlige omstændigheder er, at sagsøgte har opfyldt kravet.

Hæves sagen som forligt, skal hver af parterne bære sine omkostninger, medmindre andet aftales (rättegångsbalken kap. 18 § 5, stk. 3).

Omkostninger, som en part har påført modparten ved at udeblive eller ikke efterkomme rettens pålæg, ved at fremsætte påstande eller anbringender, som parten indså eller burde indse savnede føje, eller i øvrigt ved forsømmelse, påhviler den forsømmelige part (rättegångsbalken kap. 18 § 6).

### 2.2.2. Udmåling af sagsomkostninger

Sagsomkostninger skal fuldt ud modsvare omkostningerne ved retssagens forberedelse og udførelse inklusive vederlag til rettergangsfuldmægtig, forudsat at udgiften med rimelig grund er afholdt til varetagelse af partens interesser (rättegångsbalken kap. 18 § 8). Sagsomkostninger skal også dække partens arbejde og tidsspilde i anledning af retssagen. Til retssagens forberedelse henregnes forligsforhandling med hensyn til et omtvistet spørgsmål, som har umiddelbar betydning for partens søgsmål. Tilkendte sagsomkostninger forrentes fra afgørelsen, indtil betaling sker.

Hvis den vindende part har anlagt almindelig retssag til trods for, at sagen kunne have været afgjort efter reglerne om inkassoproces, kan der kun tilkendes sagsomkostninger med det beløb, som ville være tilkendt i en inkassoproces (rättegångsbalken kap. 18 § 3 a).

I sager med en økonomisk værdi indtil et pristalsreguleret beløb, der i 2003 udgør SEK 19.300, tilkendes kun sagsomkostninger til dækning af (rättegångsbalken kap. 18 § 8 a):

- 1) en times rådgivning ved én lejlighed for hver instans til den sats, der fremgår af retshjælpsloven (SEK 1.206 i 2003),
- 2) gebyr for sagens anlæg (SEK 450),
- 3) rejse og ophold for parten eller dennes repræsentant i forbindelse

med retsmøder efter de satser, der gælder for vidner,

4) vidnebevis og

5) oversættelse af dokumenter.

I tilfælde, hvor de ovennævnte regler om uforholdsmæssige søgsmål eller omkostninger påført ved en parts forsømmelse (rättegångsbalken kap. 18 § 3, stk. 1, og § 6) finder anvendelse, kan der dog tilkendes fulde sagsomkostninger også i småsager.

Indgår der i sagsomkostninger vederlag til rettergangsfuldmægtig, skal vederlagets størrelse angives i afgørelsen om sagsomkostninger (rättegångsbalken kap. 18 § 14, stk. 2, 3. pkt.). Ifølge forarbejderne er begrundelsen for denne regel, at denne post har betydning for rettergangsfuldmægtigen (SOU 1938:44 s. 243).

Reglen om særskilt angivelse af vederlaget til rettergangsfuldmægtig blev foreslået ophævet i betænkningen Ds 1997:7 om forslag till förbättringar af domstolsförfarandet (s. 163), da en sådan service i forhold til parter og rettergangsfuldmægtige ansås overflødig. Regeringen medtog imidlertid ikke dette forslag i det lovforslag, der i øvrigt byggede på betænkningen. Regeringen anførte, at der er tale om en service til parter og rettergangsfuldmægtige, som indebærer, at de hurtigt kan se, hvad domstolen har besluttet med hensyn til vederlaget, der i de fleste tilfælde er den mest betydningsfulde post. Særligt i lyset af, at denne service ikke kan antages at belaste domstolene særligt meget eller i øvrigt udgøre nogen hindring for, at domstolene behandler sager rationelt og effektivt, bør den altså bestå (prop. 1999/2000:26 s. 131).

### 2.2.3. Solidarisk hæftelse

Procesfæller hæfter solidarisk for pålagte sagsomkostninger (rättegångsbalken kap. 18 § 9). I det omfang omkostninger kan henføres til en del af sagen, som alene angår én eller nogle parter, påhviler omkostningerne dog kun denne eller disse parter. Som eksempel nævner forarbejderne et søgsmål mod hovedskyldneren og en kautionist, hvor udgifter til bevisførelse, der særligt angår kautionen, kun vil skulle pålægges kautionisten. Endvidere påhviler omkostningsansvar, der støttes på en parts forsømmelse (rättegångsbalken kap. 18 § 6), alene den forsømmelige part.

Retten skal efter anmodning træffe bestemmelse om den indbyrdes fordeling mellem procesfæller, der hæfter solidarisk for sagsomkostninger (rättegångsbalken kap. 18 § 11).

### 2.2.4. Processuel succession

Indtræder nogen i stedet for sagsøgeren, hæfter den indtrædende og den oprindelige sagsøger solidarisk for sagsomkostninger indtil indtrædelsen (rättegångsbalken kap. 10, stk. 1). Sagsomkostninger for tiden derefter påhviler alene den indtrædende.

Indtræder nogen i stedet for sagsøgte, hæfter kun den indtrædende

for sagsomkostninger (rättegångsbalken kap. 18 § 10, stk. 2). Det bemærkes i den forbindelse, at indtræden i stedet for sagsøgte kræver sagsøgerens godkendelse (rättegångsbalken kap. 13 § 7, stk. 2).

## 3. Retshjælp

### 3.1. Norge

#### 3.1.1. Historisk oversigt

Før 1960 fandtes ingen statslig ordning med offentlig retshjælp, men i nogle af de større byer var der retshjælpskontorer.

I Oslo blev Kontoret for fri retshjælp oprettet i 1893 af Demokratisk Foredragsforening. Formålet var at give gratis retshjælp og vejledning for ubemidlede med hovedvægt på korte, mundtlige konsultationer. Oprindelig var kontoret udelukkende baseret på ulønnede rådgivere, og driftsudgifterne blev dækket ved frivillige bidrag. Efterhånden overtog Oslo Kommune imidlertid det administrative og økonomiske ansvar for driften, og kontoret fik også en del statslig støtte. Der blev oprettet nogle lønnede stillinger, men frem til 1970 var det meste af rådgivningsvirksomheden ulønnet. I 1971 blev kontoret godkendt som retshjælpskontor.

Også i Bergen, Stavanger og Trondheim blev der oprettet kommunale, offentlige retshjælpskontorer efter mønster af Kontoret for fri retshjælp i Oslo.

I 1961 blev der givet mulighed for statslig støtte til offentlig retshjælp ved advokater eller offentlige retshjælpskontorer. Den enkelte amtskommune bestemte selv, om den ville deltage i ordningen, og om der i givet fald i stedet for eller ved siden af retshjælp ved advokater skulle være et kommunalt retshjælpskontor. Udgifterne deltes lige mellem staten og amtskommunen.

Der blev herefter gradvis indført offentlig retshjælp ved advokater i samtlige amter undtagen Oslo, hvor retshjælp fortsat blev givet af Kontoret for fri retshjælp. Derimod blev de offentlige retshjælpskontorer i Bergen, Stavanger og Trondheim nedlagt omkring 1970 og erstattet af offentlig retshjælp ved advokater.

I 1980 gennemførtes lov om fri retshjælp, der fortsat er gældende. Loven omfatter både fri proces og offentlig retshjælp ved advokater.

#### 3.1.2. Offentlig retshjælp ved advokater

Det er frivilligt for advokaterne at deltage i ordningen med offentlig retshjælp ved advokater.

Offentlig retshjælp dækker udgifter til juridisk bistand uden for rettergang samt for forligsrådet (om forligsrådet henvises til betænk-

ning nr. 1401/2001 s. 164-165). Retshjælpen kan omfatte rådgivning samt bistand til udfærdigelse af ansøgninger, klage, korrespondance med modparten mv.

Siden 1991 har andre jurister end advokater adgang til at yde offentlig retshjælp efter samme regler som advokater. Efter det for Retsplejerådet oplyste sker det imidlertid kun sjældent.

#### *Retshjælp uden økonomisk behovsprøvelse*

I nogle sagstyper gives retshjælp uden hensyn til indtægt og formue. Det gælder sager om tvang i medfør af lov om sociale tjenester, lov om barneværnstjenester, lov om psykisk helbredsvern og lov om værn mod smitsomme sygdomme. Det samme gælder sager om umyndiggørelse, militærnægtersager og visse udlændingesager.

I årene 1988-1998 har andelen af sager, hvor der ikke foretages økonomisk behovsprøvelse, varieret fra 15 % til 50 % af det samlede antal retshjælpssager. Svingningerne skyldes hovedsageligt, at antallet af udlændingesager varierer fra år til år.

#### *Økonomiske betingelser for retshjælp*

I øvrigt kan retshjælp gives til fysiske personer, der har formue og indtægt under bestemte grænser, som fastsættes af Justitsministeriet. Grænserne, der senest er ændret med virkning fra den 1. juli 2001, udgør p.t. (august 2003):

Nettoformuen må ikke overstige NOK 100.000. Der ses bort fra formue i form af egen bolig. Bruttoindtægten eller tilsvarende næringsindkomst må ikke overstige NOK 200.000, dog NOK 210.000 for personer, der forsørger barn, ægtefælle eller andre. Med bruttoindtægt menes summen af al skattepligtig indkomst før fradrag.

For ægtefæller og andre, som lever sammen med fælles økonomi, skal den samlede indtægt og formue lægges til grund. Hvis tvisten er mellem disse personer indbyrdes, eller det i andre særlige tilfælde er rimeligt, kan den enkeltes økonomi vurderes isoleret.

Samlet vurdering af indtægt og formue skal som regel finde sted, hvor flere personer sammen søger retshjælp, eller hvor andre end ansøgeren har reel interesse i det spørgsmål, der søges bistand til.

Når særlige forhold gør det rimeligt, kan statsamtet bevilge retshjælp, selv om indtægts- eller formuegrænserne er overskredet. I praksis dispenseres der sjældent fra indtægtsgrænsen, hvis overskridelsen er mere end NOK 15.000-20.000. I sager af særlig stor betydning for ansøgeren, eksempelvis børneværnssager, føres der dog en relativt liberal dispensationspraksis også ved indtægtsoverskridelser ud over NOK 20.000. I disse sager er det ikke usædvanligt, at der gives dispensation, selv om indtægtsgrænsen er overskredet med NOK 50.000.

#### *Prioriterede sager*

Retshjælpsloven skelner mellem såkaldt prioriterede og uprioriterede

sager. Prioriterede sager er ægteskabs- og familiesager (herunder sager om forældremyndighed og samværsret og skifte af fællesbo), visse udlændingesager, personskadesager, sager om opsigelse af boliglejemål, sager om opsigelse af ansættelsesforhold og visse sager om social bistand.

I de prioriterede sager er hovedreglen, at der er adgang til offentlig retshjælp, når de økonomiske betingelser er opfyldt.

Det kræves, at det er nødvendigt med advokatbistand, og at det er rimeligt, at det offentlige yder retshjælp i sagen.

Kravet om nødvendighed indebærer ikke, at der skal foretages en vurdering af, om den, der søger retshjælp, har udsigt til at få ret. Derimod vil retshjælp ikke være nødvendig, hvis den, der søger retshjælp, kan få tilstrækkelig vejledning på et offentligt kontor, eksempelvis hos socialforvaltningen eller skatteforvaltningen.

Kravet om rimelighed tager særligt sigte på at afskære personer, der har tendens til at føle sig forurettet og klage over alt og alle, fra offentlig retshjælp. Desuden kan bagatelagtige sager afskæres.

I 1998 var omkring 60 % af de behovsprøvede retshjælpssager ægteskabs- og familiesager, hvilket svarede til niveauet i de foregående 10 år.

### *Uprioriterede sager*

For de sagstyper, som ikke er prioriteret i retshjælpsloven, er hovedreglen, at der ikke skal ydes offentlig retshjælp. Det gælder blandt andet sager om erhvervsforhold, fast ejendom, tingsskader, køb, gældsforhold og pengekrav. Alle almindelige forbrugersager om køb af varer og tjenesteydelser hører således til de uprioriterede sager.

Forudsat at de økonomiske betingelser er opfyldt, kan retshjælp dog gives, hvis det aktuelle problem åbenbart har så stor personlig og velfærdsmæssig betydning for ansøgeren, at det efter en samlet vurdering er rimeligt, at det offentlige yder retshjælp. I praksis gives retshjælp efter denne bestemmelse navnlig i de børneværnssager, som ikke er omfattet af reglerne om retshjælp uden behovsprøvelse.

Retshjælp gives ikke i uprioriterede sager, når det offentlige har vejlednings- eller undersøgelsespligt.

### *Egenbetaling*

Med undtagelse af de tilfælde, hvor retshjælp ydes uden behovsprøvelse, skal ansøgeren selv betale en del af udgifterne ved retshjælpen.

Efter de gældende regler skal der altid betales en grundandel på NOK 300. Dette gælder uanset ansøgerens indtægt og formue, og der kan ikke fritages herfor.

Den, der søger retshjælp, skal desuden som hovedregel betale en tillægsandel på 25 % af udgifterne til retshjælp ud over NOK 300. Hvis sagen afsluttes på indtil 2 timer, skal der dog kun betales grundandel. Udgifterne opgøres ekskl. moms. (Den del af rets-

hjelpsudgifterne, der udgør moms, betales således altid fuldt ud af det offentlige).

Personer, der har en bruttoindtægt eller tilsvarende næringsindtægt under NOK 70.000, dog NOK 80.000 for personer, der forsørger ægtefælle eller andre, og NOK 90.000 for personer, der forsørger både ægtefælle og barn, er fritaget for betaling af tillægsandel.

Statsamtet kan endvidere helt eller delvis fritage for betaling af tillægsandel, når særlige forhold gør det rimeligt.

Efter de gældende regler udbetales hele salæret til advokaten, hvorefter Statens Inddrivningscentral opkræver egenandelen fra den retshjælpssøgende. Der er udpantningsret og kan foretages lønindeholdelse for beløbet.

Justitsministeriet fremsatte i februar 2002 et lovforslag om ændring af retshjælpsloven. Formålet med lovforslaget var at flytte opkrævningen af egenbetalingen fra det offentlige til advokaten. Det foresloges således, at advokaten fremover kun skulle have udbetalt statens andel af salæret (herunder momsen af egenandelen) og selv opkræve egenandelen (ekskl. moms) fra den retshjælpssøgende.

Justitsministeriet tilkendegav samtidig at ville ændre de administrative forskrifter om egenbetaling, således at der kun skal betales grundandel. Ministeriet havde samtidig til hensigt at forhøje grundandelen til NOK 735 (ekskl. moms), svarende til at den retshjælpssøgende selv betaler for den første times rådgivning (dog bortset fra momsen).

Justitsministeriet anførte i lovforslagets bemærkninger, at der fortsat er behov for en ordning med egenbetaling. Brugerne bør også være med til at betale for ordningen, selv om indtægterne fra egenbetalingen kun udgør en lille del af de samlede offentlige udgifter til retshjælp.

Justitsministeriet anførte videre, at egenbetalingen har en vis præventiv effekt. Egenbetalingen kan virke som en tærskel, der kan hindre unødigt gentaget brug af ordningen og hindre, at sager bliver mere omfattende end hensigtsmæssigt. Egenbetalingen kan også anspore til at vurdere alternative løsninger på det konkrete problem frem for at bruge advokat.

Endelig anførte Justitsministeriet, at der i andre lande, som har lignende ordninger med offentlig retshjælp, er tradition for at benytte egenbetaling, herunder Sverige, Danmark og Storbritannien.

Under behandlingen i Stortinget blev forslaget imidlertid ændret til en fuldstændig afskaffelse af egenbetalingen. Flertallet i Stortinget henviste til, at retshjælp i størst mulig grad må fremstå som en ordning, hvor retshjælpen er gratis ud fra bestemte velfærdsmæssige forudsætninger. Egenandele undergraver til dels en sådan opfattelse. Flertallet fandt endvidere, at Justitsministeriet overvurderede den præventive virkning af egenandele, og pegede på, at sagsafgrænsningen og indtægts- og formuegrænserne for at få retshjælp giver en god præventiv effekt.

Lovændringen om afskaffelse af egenandel træder i kraft den dag, regeringen bestemmer. Dette er endnu ikke (august 2003) sket, selv om Stortinget i forbindelse med vedtagelsen opfordrende regeringen til at sætte loven i kraft inden 1. januar 2003.

#### *Kompetence til at bevilge offentlig retshjælp*

Hovedreglen er, at offentlig retshjælp bevilges af statsamtet. I prioriterede sager, hvor ansøgeren opfylder de økonomiske betingelser, kan advokater dog selv bevilge offentlig retshjælp. Det er dog en betingelse, at retshjælpen enten vederlægges efter stykpris (jf. nedenfor) eller – hvis der ikke er fastsat nogen stykpris for den pågældende sagstype – ikke overstiger 10 timer.

I de uprioriterede sager, og hvis der søges om dispensation fra de økonomiske betingelser, bevilges offentlig retshjælp altid af statsamtet. Statsamtet afgør også ansøgninger om fritagelse for betaling af tillægsandel, og endelig er det statsamtet, der fastsætter og udbetaler advokatens salær.

Statsamtets afgørelser kan påklages til Justitsministeriet.

#### *Retshjælpens omfang*

Offentlig retshjælp dækker først og fremmest advokatens salær efter en særlig sats, der er fastsat af Justitsministeriet. Timesatsen udgjorde i 2002 NOK 735 (ekskl. moms).

I en række prioriterede sager har der siden 1993 været indført såkaldte stykpriser, der normerer timeforbruget. Arbejde, som ikke overstiger 2 timer, betales med 1,5 gange timesatsen. For arbejde, som oversiger 2 timer, gælder især følgende timenormer:

- separation og skilsmisse (ikke bidragssager): 3 timer
- skifte af fællesbo eller økonomisk opgør ved ophævelse af samlivet mellem ugifte samlevende: 7 timer
- forældremyndighed og samværsret: 7 timer
- både forældremyndighed/samværsret og skifte af fællesbo/økonomisk opgør ved ophævelse af samliv: 12 timer
- personskadeerstatning: 7 timer
- ansøgning om voldsoffererstatning: 5 timer
- klage over afslag på voldsoffererstatning: 3 timer
- opsigelse eller udsættelse af boliglejemål: 6 timer
- opsigelse eller bortvisning i ansættelsesforhold: 6 timer
- visse sager om social bistand: 7 timer
- ansøgning i udlændingesag: 5 timer + 1 time for en eventuel ægtefælle, registreret partner eller samlever + 1 time pr. barn mellem 14 og 18 år
- klage i udlændingesag: 1 time (dog 3 timer ved klage over afslag på asyl) + 5 timer ved personligt fremmøde i Udlændingenævnet

Formålet med stykpriserne er at gøre salærberegningen mere ens-



artet landet over, idet man havde konstateret, at der var store variationer fra amt til amt, selv i ensartede sager.

Advokaten vederlægges således som hovedregel med stykprisen, uanset om den faktisk medgåede tid i den konkrete sag ligger over eller under tidsnormen. Hvis den faktisk medgåede tid er mere end det dobbelte af tidsnormen, fastsætter statsamtet dog efter ansøgning salæret efter et skøn.

I uprioriterede sager kan retshjælp som hovedregel ikke overstige 5 timer. Hvis der foreligger særlige grunde, kan statsamtet dog dispensere fra dette maksimum. Praksis er restriktiv.

#### *Forholdet til retshjælpsforsikring*

Offentlig retshjælp ved advokater er subsidiær i forhold til retshjælpsforsikring. Dette betyder, at hvis sagen er dækket af en retshjælpsforsikring, kan der som hovedregel ikke ydes offentlig retshjælp, og dette gælder, selv om forsikringens selvrisko og maksimum konkret måtte betyde, at forsikringstageren ville have været bedre stillet uden forsikring. Loven indeholder dog en dispensationshjemmel, således at der undtagelsesvis kan ydes retshjælp, i det omfang forsikringens selvrisko overstiger egenbetalingen i medfør af retshjælpsloven, og/eller i det omfang forsikringens maksimum er lavere end dækningsmuligheden efter retshjælpsloven.

#### *Statistiske oplysninger*

I 1998 var udgifterne til offentlig retshjælp ved advokater NOK 86,5 mio. I perioden 1995-1997 var udgifterne lavere (65-75 mio.), mens de i perioden 1989-1994 var højere (90-115 mio.).

I 1998 blev der ydet offentlig retshjælp ved advokater i ca. 21.000 sager. Sagsantallet har siden 1983 svinget mellem knap 14.000 og godt 26.000 sager årligt. En stor del af svingningerne skyldes variationer i antallet af udlændingesager.

De gennemsnitlige udgifter pr. sag var i 1998 godt NOK 4.000. Den gennemsnitlige udgift var stigende fra 1983 til 1993 og derefter faldende. Faldet antages navnlig at skyldes indførelsen af stykpriser (jf. ovenfor).

Det gennemsnitlige timeforbrug pr. sag var i 1998 knap 8 timer. Dette var et fald fra over 10 timer i 1993 og godt 8 timer i 1983.

### **3.1.3. Offentlige retshjælpskontorer**

Der findes to offentlige retshjælpskontorer: Oslo Kommune Fri Retshjælp og Retshjælpskontoret Indre Finnmark

#### *Oslo Kommune Fri Retshjælp*

Oslo Kommune Fri Retshjælp er et offentligt advokatkontor underlagt Oslo Kommune. Kontoret har en social profil og udgør et velfærdstilbud til svagere stillede personer med bopæl i Oslo og Akershus.

Som nævnt i afsnit 3.1.1 blev retshjælpskontoret oprettet i 1893 og oprindeligt drevet med private donationer og frivillig arbejdskraft, men er i dag kommunalt.

Driftsudgifterne udgjorde i 1998 NOK 8,2 mio., hvoraf Justitsministeriet bevilgede NOK 7,2 mio. Kontoret er normeret med 16,5 årsværk fordelt på kontorchef, advokater og kontorpersonale. De fleste stillinger er deltidsstillinger. Privatpraktiserende advokater er tilknyttet kontoret på deltidsbasis, og der er etableret vagtordninger, som muliggør lange åbningstider. Advokaterne lønnes som lønmodtagere i det offentlige (og ikke efter de salærtakster, som gælder for offentlig retshjælp ved advokater).

Retshjælpskontoret modtog i 1998 5.511 anmodninger om retshjælp. Henvendelserne angår især udlændingesager, ægteskabssager og sager om husleje og fast ejendom. Erfaringer fra kontoret viser, at en stor del af de retshjælpssøgende kun har behov for en hurtig konsultation for at få svar på deres spørgsmål.

Retshjælpskontoret fører ikke retssager, men henviser i givet fald til en advokat, som ikke er ansat på retshjælpskontoret. I 1998 blev 169 sager henvist til advokat.

#### *Retshjælpskontoret Indre Finnmark*

Retshjælpskontoret Indre Finnmark blev etableret som en forsøgsordning i 1987 og blev gjort permanent i 1997. Kontoret er oprettet i et samarbejde mellem Forbrugerrådet, Finnmark Statsamt og fire kommuner. Målsætningen har været at udvikle en model for retshjælpstilbud i udkantområder, ligesom der blev lagt vægt på minoritetspolitiske hensyn. Der er i området meget få praktiserende advokater, og en stor del af befolkningen er samisktalende.

Retshjælpskontoret har tre ansatte, hvoraf to behersker samisk i skrift og tale, mens den tredje forstår samisk. Udgifterne dækkes af bevillinger fra Justitsministeriet og de enkelte kommuner. I 1998 dækkede Justitsministeriet 73,5 % af budgettet.

Retshjælpen er gratis og ydes uden hensyn til indtægt. Sagsbehandlingen består i hovedsagen i klientsamtaler, skriftlig henvendelse til modparten og besvarelse af personlige og telefoniske henvendelser. Kontoret kan også fungere som konfliktløser ved at optræde som neutral instans.

I 1998 behandlede retshjælpskontoret 225 skriftlige sager, og der blev givet mundtlig rådgivning i 257 sager. De fleste sager vedrørte familie-, aftale- og forbrugerret. Retshjælpskontoret behandler ikke sager, der direkte vedrører den retshjælpssøgende erhvervsvirksomhed, med undtagelse af sager vedrørende fiskeri, landbrug og ren-drift, forudsat at virksomheden ikke er af et sådant omfang, at udgifter til juridisk bistand må anses som en påregnelig forudsætning for driften.

### 3.1.4. Studenterretshjælp

Der findes fem studenterretshjælpskontorer. Studenterretshjælpen opererer ikke med formelle indtægtsgrænser, men en vis udvælgelse sker alligevel, da retshjælpstilbuddene er rettet mod bestemte grupper. Retshjælpen er gratis og består af skriftlig og mundtlig information samt partsrepræsentation. I tillæg til retshjælp arbejder studenterinitiativerne med retspolitiske spørgsmål, forskning og uddannelse. Studenterne modtager en vis løn, men meget af arbejdet er baseret på frivillig arbejdskraft.

Hovedparten af udgifterne dækkes af Justitsministeriet. I 1999 blev der bevilget NOK 5,9 mio. til studenterretshjælpskontorerne. Universiteterne yder støtte blandt andet i form af økonomisk bistand, fri brug af lokaler og lærervejledning. Studenterretshjælpskontorerne modtager også hjælp fra kommuner, amtskommuner, studentsammenslutninger og andre.

Studenterretshjælpskontorerne har vist sig at nå frem til befolkningsgrupper, som i ringe grad benytter sig af det ordinære retshjælpstilbud (dvs. offentlig retshjælp ved advokater).

### 3.1.5. Advokatvagter

Forløberen for den nuværende advokatvagtordning kan siges at være et retshjælpskontor oprettet i 1989 i Stavanger af en kreds af Den Norske Advokatforening. I februar 1992 startede Den Norske Advokatforening i Oslo "Advokatvakten", og i dag er der etableret advokatvagter 30 steder i landet. Der findes ingen opgørelse over, hvor mange advokater der er tilknyttet advokatvagterne på landsplan, men i Oslo var det i 1998 270 advokater.

Advokatvagterne er gratis og åben for alle. Konsultationerne er begrænset til ½ time. Advokatvagterne har flest sager inden for områderne familie- og arveret, boligret og fast ejendom. I 1998 blev 60 % af sagerne afsluttet efter første møde, 17 % af sagerne blev fulgt op af advokatvagten, mens 8 % blev henvist til advokat og 8 % blev henvist til andre instanser.

### 3.1.6. Forbrugerkontorer

Forbrugerrådet har oprettet 19 amtskontorer, der rådgiver om forbrugerspørgsmål. Rådgivningen er gratis og åben for alle.

Kontorerne kan behandle klager ved mægling mellem parterne. Fører mæglingen ikke til noget resultat, sendes sagen videre til Forbrukertvistutvalget eller et af de 16 brancheklagenævn. Behandlingen af klager er gratis i nævnene. I 1998 behandlede nævnene 2.321 skriftlige sager samt flere tusinde mundtlige henvendelser.

I 1998 modtog forbrugerkontorerne næsten 150.000 mundtlige henvendelser, hvoraf de fleste var af juridisk karakter. Af disse overgik ca. 5.000 sager til at blive skriftlige klagesager.

Forbrukertvistutvalgets afgørelser får retskraft og kan tvangsfuld-

byrdes, hvis de ikke indbringes for domstolene inden 4 uger (jf. betænkning nr. 1401/2001 s. 165). De private brancheklagenævns afgørelser er derimod rådgivende for parterne svarende til retsstillingen i Danmark.

### 3.1.7. Sammenfatning og retspolitik

#### *Offentlig retshjælp ved advokater*

I Norge har opfattelsen traditionelt været, at man bedst skaber en uafhængig og dygtig advokatstand ved, at retshjælp drives som privat erhvervsvirksomhed. Juridisk bistand anses som en privat tjeneste, hvor prisen som udgangspunkt bedst styres af markedet. Det offentliges ansvar har bestået i at subsidiere befolkningsgrupper, som ikke har råd til at betale en advokat for rimelig og nødvendig bistand.

Justitsministeriet har i Stortingsmelding 1999-2000 nr. 25 opregnet forskellige alternativer til den gældende ordning, men konkluderer, at denne ordning bør videreføres uden principielle ændringer.

Efter den gældende ordning vederlægges advokater, som yder offentlig retshjælp, efter en timesats fastsat af staten. Justitsministeriet anfører, at fri prisdannelse kunne tænkes at forbedre retshjælpstilbuddet væsentligt, men da en sådan ordning formentlig ville være meget dyr, er det ikke aktuelt at overveje noget sådant.

Udbud af retshjælp, hvor kontrakten går til lavestbydende, afvises ligeledes, blandt andet fordi det ville stride mod princippet om frit valg af advokat.

Pligt for advokater til at yde offentlig retshjælp afvises, da der ikke er konstateret noget behov herfor, og da en sådan pligt må påregnes at møde betydelig modstand blandt advokaterne både på principielt grundlag og i den praktiske gennemførelse.

Justitsministeriet konkluderer, at advokaternes deltagelse i retshjælpen fortsat bør være baseret på frivillighed, og at de bør vederlægges med en offentlig fastsat salærsats.

Stortingets Retsudvalg tilslutter sig i sin indstilling over stortingsmeldingen Justitsministeriets konklusion.

#### *Offentlige retshjælpskontorer*

Justitsministeriet overvejer i den nævnte stortingsmelding, om offentlig retshjælp ved advokater bør suppleres med juridisk bistand fra offentlige retshjælpskontorer.

Justitsministeriet ser enkelte fordele ved etablering af offentlige retshjælpskontorer. Erfaringer fra Oslo Kommune Fri Retshjælp (jf. afsnit 3.1.3 ovenfor) tyder på, at offentlige retshjælpskontorer kan tilbyde en type bistand og dække en type behov, som de privatpraktiserende advokater muligvis i mindre grad opfanger. I kombination med offentlig retshjælp ved advokater vil offentlige retshjælpskontorer derfor kunne give et mere omfattende retshjælpstilbud end i dag og bidrage til at øge det totale retshjælpstilbud.

Justitsministeriet har imidlertid principielle indvendinger mod oprettelse af offentlige retshjælpskontorer. Både i tvister med det offentlige og i tvister mellem private er retten til frit advokatvalg af stor betydning. Det er et vigtigt princip, at der skal findes en fri og uafhængig advokatstand, og at den enkelte skal kunne stå frit ved valg af advokat. Klienten må have fuld tillid til sin advokat. Dette må anses som en del af borgernes retssikkerhed. Dette synspunkt har imidlertid først og fremmest relevans, hvis den totale offentlige bistand eller i hvert fald store dele af den organiseres ved hjælp af offentligt ansatte advokater.

Frem for at oprette offentlige retshjælpskontorer finder Justitsministeriet, at det offentlige kan spare administrationsomkostninger ved at benytte advokater, som allerede driver deres virksomhed rundt om i landet. Justitsministeriet ser også betænkeligheder ved, at det offentlige skal påtage sig arbejdsgiveransvar for ansatte ved et større antal offentlige retshjælpskontorer og de øvrige administrative opgaver, der er knyttet til drift af sådanne kontorer.

For at få en forsvarlig drift af et offentligt retshjælpskontor må det have et klientgrundlag af et vist omfang. Dette tilsiger, at eventuelle retshjælpskontorer bør etableres i større byer, hvor advokattætheden imidlertid i reglen i forvejen er stor. Justitsministeriet er skeptisk over for at placere offentlige retshjælpskontorer på mindre steder, da det vil kunne reducere erhvervsgrundlaget for lokale privatpraktiserende advokater. Justitsministeriet finder det principielt uheldigt, at det offentlige skal konkurrere på et felt, hvor der allerede er et godt udbygget privat udbud.

Justitsministeriet konkluderer, at det derfor er uhensigtsmæssigt og principielt uheldigt at etablere nye offentlige retshjælpskontorer.

Stortingets Retsudvalg er i sin indstilling over stortingsmeldingen enig i, at det er meget vigtigt, at den advokat, som skal yde retshjælp, både har og opfattes som at han eller hun har sin integritet i orden, og er fri og uafhængig. Retsudvalget er ligeledes enig i, at princippet om det frie advokatvalg må gælde i lige så høj grad i sager, som omfattes af offentlig retshjælp. Herefter deler Retsudvalget sig imidlertid i et flertal og et mindretal.

*Flertallet* finder ikke, at disse principper står i fare for at svækkes, medmindre hele eller store dele af den offentlige retshjælp blev tilbudt gennem offentligt ansatte advokater (en ordning, som flertallet ikke går ind for). Flertallet henviser til de meget positive erfaringer fra Oslo Kommune Fri Retshjælp, som viser, at for mange er tærsklen for at søge retshjælp på et offentligt kontor lavere end for at opsøge en privatpraktiserende advokat. Flere af dem, som søger retshjælp hos Oslo Kommune Fri Retshjælp eller hos studentretshjælpen, har et udækket retshjælpsbehov, men de ville alligevel af forskellige årsager ikke have opsøgt det private marked. Flertallet finder, at det er vigtigt, at der er et tilbud også til disse mennesker. Flertallet ser ikke nogen risiko for, at man ved brug af offentligt løn-

nede advokater inden for retshjælpen vil få et A-hold af advokater blandt de privatpraktiserende og et B-hold lønnet af det offentlige. Tværtimod kan det være sådan, at advokater, som arbejder meget med sager inden for dækningsområderne for offentlig retshjælp, vil få en særlig kompetence på disse områder, der kommer brugeren til gode, og som privatpraktiserende advokater, der mere sporadisk påtager sig sager af denne art, ikke har mulighed for at opbygge.

Flertallet går derfor ind for, at der i større grad benyttes forskellige former for retshjælp, som gives i offentligt regi. Der kan tænkes flere forskellige modeller for, hvordan det kan organiseres, og der kan opbygges forskellige løsninger fra sted til sted tilpasset de lokale forhold. Som muligheder nævner flertallet oprettelse af offentlige retshjælpskontorer (som Oslo Kommune Fri Retshjælp) i andre byer, ydelse af retshjælp ved de eksisterende rådgivningskontorer for ofre for kriminalitet, ved de eksisterende krisecentre og ved de offentlige servicekontorer af forskellig art, som er under opbygning rundt omkring i landet. Der kan tænkes en mangfoldighed af sådanne løsninger, som ikke vil være i konkurrence med det ordinære, privatpraktiserende marked, men et supplement.

Flertallet finder, at der bør igangsættes forskellige projekter af denne karakter for at sikre den bedst mulige tilgængelighed for retshjælpen og for mere målrettet at nå de grupper, som har størst behov for retshjælp.

*Mindretallet* henviser til, at der er et godt udbygget net af privatpraktiserende advokater. Efter mindretallets opfattelse kan det ikke være en offentlig opgave at udbygge et sådant offentligt tilbud. Mindretallet er enig med Justitsministeriet i, at det vil kunne skabe unødvendig administration og bureaukrati, hvis der skal oprettes offentlige retshjælpskontorer rundt om i landet. Mindretallet henviser desuden til, at de satser, som det offentlige betaler for retshjælp, ikke kan konkurrere med de satser, som advokater får for andre sager. Hvis der oprettes offentlige kontorer, hvor den offentlige dækning bliver den eneste løn, vil der kunne opstå et A- og B-hold af advokater. Mindretallet ser en fordel i at opretholde den gældende ordning, hvor advokater kombinerer deres indtægter fra retshjælpsordningen og andre opgaver.

Mindretallet vil ikke afvise, at der kan være specialbehov, som bør dækkes gennem øgede offentlige tilbud, men kan ikke anbefale, at der oprettes offentlige retshjælpskontorer, der skal dække generelle retshjælpsbehov.

### *Afslutning*

Der er ikke siden behandlingen af den nævnte stortingsmelding i foråret 2000 taget nye initiativer på retshjælpsområdet, bortset fra den i 2002 gennemførte (men endnu ikke ikrafttrådte) lov om ophævelse af reglerne om egenbetaling (jf. herom afsnit 3.1.2 ovenfor). Der er således heller ikke oprettet nye offentlige retshjælpskontorer. (Det

bemærkes i den forbindelse, at der efter stortingsvalget i efteråret 2001 skete et regeringsskift).

## 3.2. Sverige

Sverige har ikke ordninger, der er sammenlignelige med de danske og norske ordninger for advokatretshjælp.

De svenske regler om fri proces foreskriver, at det som hovedregel er en betingelse for at få fri proces, at ansøgeren først har modtaget én times rådgivning hos en advokat eller anden jurist på et advokatkontor.

Den retshjælpssøgende skal imidlertid som hovedregel selv betale for denne rådgivning, og timesatsen udgjorde for 2003 SEK 1.206 inkl. moms. Staten betaler dog for nødvendig tolkebistand og oversættelse i forbindelse med rådgivningen. Hvis den retshjælpssøgendes indtægtsgrundlag ikke overstiger SEK 75.000, betaler staten endvidere halvdelen af rådgivningsafgiften (for mindreårige dog hele rådgivningsafgiften).

Indtægtsgrundlaget opgøres som årsindkomsten under hensyntagen til underholdspligt, formue og gæld. For hvert barn, hvis underhold ansøgeren bidrager til, fradrages SEK 15.000, dog højst SEK 75.000. Hvis ansøgerens betalingsevne er væsentligt øget eller nedsat på grund af formue eller gæld eller andre særlige omstændigheder, tilpasses årsindkomsten ved at tillægge eller fradrage et skønsmæssigt fastsat beløb.

Rådgivning med statslig dækning af tolkning og oversættelse og eventuelt af halvdelen af (for mindreårige hele) rådgivningsafgiften kan ydes indtil i alt 2 timer.

## 4. Fri proces

### 4.1. Norge

I 1998 var udgifterne til fri proces NOK 128 mio. Udgifterne har været stigende siden 1989, hvor de androg NOK 40 mio.

I 1998 blev der ydet fri proces i ca. 5.850 sager, heraf ca. 2.750 retssager, ca. 1.800 sager ved amtsnævne for sociale sager og ca. 1.300 sager ved psykiatrikontrolkommissionerne.

De gennemsnitlige udgifter pr. retssag var i 1998 godt NOK 32.000, pr. sag ved amtsnævne ca. NOK 18.000 og pr. sag ved psykiatrikontrolkommissionerne ca. NOK 3.800.

Der findes ikke statistik for tidligere år undtagen med hensyn til det samlede timeforbrug for fri proces. Dette udgjorde i 1998 ca.

240.000 timer, hvilket var en stigning fra knap 100.000 timer i 1989.

En del af stigningen kan forklares med oprettelsen af amtsnævne for sociale sager i 1993, hvor parterne altid har fri proces. Amtsnævne blev oprettet for at styrke retssikkerheden for børn og forældre i børneværnsager. (Afgørelserne blev tidligere truffet af kommunens socialforvaltning). Stigningen i timetallet og dermed udgifterne til fri proces må imidlertid antages også at have andre årsager. Antallet af retssager med fri proces kan være øget, eller det gennemsnitlige timeforbrug pr. sag kan være øget, men der foreligger ikke statistiske oplysninger til belysning heraf.

#### **4.1.1. Økonomiske betingelser**

##### *Fri proces uden økonomisk behovsprøvelse*

I nogle sagstyper gives fri proces uden hensyn til indtægt og formue. Det gælder sager om tvang i medfør af lov om sociale tjenester, lov om barneværnstjenester, lov om psykisk helbredsvern og lov om vern mod smitsomme sygdomme, militærnægtersager og visse udlandingsager. Endvidere gælder det, når søgsmålet er anbefalet af Stortingets Ombudsmand.

Fri proces gives i disse sager af retten af egen drift.

I sager om umyndiggørelse kan der ligeledes gives fri proces, selv om de økonomiske betingelser ikke er opfyldt.

Endelig kan Højesteret give fri proces for Højesteret, selv om de økonomiske betingelser ikke er opfyldt, hvis Højesteret finder det rimeligt ud fra sagens principielle interesse. Denne regel, som er indført efter ønske fra Højesteret, trådte i kraft den 1. januar 2002.

I 1998 blev der givet fri proces uden behovsprøvelse i ca. 3.650 sager, hvilket udgør 62 % af det totale antal sager med fri proces. Sager ved amtsnævne for sociale sager og sager ved psykiatrikontrollkommissionerne udgjorde 85 % af de sager, hvor der blev givet fri proces uden behovsprøvelse. Der foreligger ikke sammenlignelige tal for tidligere år.

##### *Økonomiske betingelser for fri proces*

I øvrigt kan fri proces gives til fysiske personer, der har formue og indtægt under bestemte grænser, som fastsættes af Justitsministeriet. Grænserne, der senest er ændret med virkning fra den 1. juli 2001, udgør p.t. (august 2003):

Nettoformuen må ikke overstige NOK 100.000. Bruttoindtægten eller tilsvarende næringsindkomst må ikke overstige NOK 200.000, dog NOK 210.000 for personer, der forsørger barn, ægtefælle eller andre. Med bruttoindtægt menes summen af al skattepligtig indkomst før fradrag.

For ægtefæller og andre, som lever sammen med fælles økonomi, skal den samlede indtægt og formue lægges til grund. Hvis tvisten er mellem disse personer indbyrdes, eller det i andre særlige tilfælde er



rimeligt, kan den enkeltes økonomi vurderes isoleret.

Samlet vurdering af indtægt og formue skal som regel finde sted, hvor flere personer sammen søger retshjælp, eller hvor andre end ansøgeren har reel interesse i det spørgsmål, der søges bistand til.

Når særlige forhold gør det rimeligt, kan statsamtet bevilge retshjælp, selv om indtægts- eller formuegrænserne er overskredet. I praksis dispenseres der sjældent fra indtægtsgrænsen, hvis overskridelsen er mere end NOK 15.000-20.000. Når formuegrænsen er overskredet, tages der hensyn til, hvad formuen består i. Hvis formuen er bundet op i bolig eller driftsmidler, er det lettere at få dispensation, end hvis formuen består i bankindsud eller lignende.

#### **4.1.2. Rimelig grund til at føre proces**

##### *Prioriterede sager*

Retshjælpsloven skelner mellem såkaldt prioriterede og uprioriterede sager. Prioriterede sager er ægteskabs- og familiesager (herunder sager om forældremyndighed og samværsret og skifte af fællesbo), visse udlændingesager, personskadesager, sager om opsigelse af boliglejemål og sager om opsigelse af ansættelsesforhold. Registreret partnerskab er også i denne henseende sidestillet med ægteskab.

Det bemærkes, at faderskabssager ikke hører til de prioriterede sager, idet advokatbistand på baggrund af det offentliges stærke rolle i faderskabssager samt sikkerheden ved dna-analyser som udgangspunkt er unødvendig.

I de prioriterede sager er hovedreglen, at der er adgang til fri proces, når de økonomiske betingelser er opfyldt.

Det kræves, at det er nødvendigt med advokatbistand, og at det er rimeligt, at det offentlige yder fri proces i sagen. Praksis er liberal, men der kan dog være tilfælde, hvor advokatbistand ikke er nødvendig. Ved vurderingen lægges særlig vægt på sagens omfang og vanskelighed, og om modparten er repræsenteret af advokat. Fri proces kan også afslås, hvis det er åbenbart, at det er forhold, som ansøgeren selv har ansvaret for, der har bragt ansøgeren ind i sagen.

Betingelserne vedrørende nødvendighed og rimelighed gælder også ved anke. Der skal imidlertid lige så lidt som i første instans foretages nogen vurdering af, om ansøgeren har udsigt til at få medhold. Derimod kan der tages hensyn til sagsgenstandens størrelse (procesøkonomiske hensyn), om der er fremsat forligstilbud, og hvis det er ansøgeren, der har anket, om han eller hun allerede har fået fri proces til behandlingen i underinstansen.

I 1998 var hovedparten af de behovsprøvede fri proces-sager ægteskabs- og familiesager. Der blev givet fri proces til ca. 1.300 parter i ægteskabs- og familiesager, hvilket skal ses i forhold til, at domstolene i 1998 i alt behandlede ca. 1.500 ægteskabs- og familiesager.

Fri proces i de prioriterede sager bevilges af retten. Retten kan dog overlade afgørelsen til statsamtet, hvis det af særlige grunde fin-

des ønskeligt. Er de økonomiske betingelser ikke opfyldt, skal ansøgningen altid behandles af statsamtet. Hvad enten afgørelsen træffes af retten eller statsamtet, kan afgørelsen påklages til Justitsministeriet.

### *Uprioriterede sager*

For de sagstyper, som ikke er prioriteret i retshjælpsloven, er hovedreglen, at der ikke bevilges fri proces. Det gælder blandt andet sager om erhvervsforhold, fast ejendom, tingsskader, køb, gældsforhold og pengekrav. Alle almindelige forbrugersager om køb af varer og tjenesteydelser hører således til de uprioriterede sager.

Forudsat at de økonomiske betingelser er opfyldt, kan fri proces dog gives, hvis det aktuelle problem åbenbart har så stor personlig og velfærdsmæssig betydning for ansøgeren, at det efter en samlet vurdering er rimeligt, at der bevilges fri proces. Ved vurderingen skal der særlig lægges vægt på sagens art, ansøgerens mulighed for at få medhold og sagens eventuelle principielle interesse. Disse momenter er vejledende i den helhedsvurdering, som skal foretages.

Praksis er restriktiv i sager, der bærer præg af at bunde i kværulering, eksempelvis mellem nære slægtninge, naboer eller i andre tilfælde, hvor det mest naturlige ville være, at parterne fandt en løsning uden retssag.

Praksis er endvidere restriktiv ved arveopgør, særlig hvis det ligger fast, at ansøgeren vil modtage arv, idet omkostningerne i så fald må dækkes af arven. Skifteretsbehandlingen bør normalt være tilstrækkelig til at få løst problemerne i en arvesag, således at det ikke kan anses for rimeligt, at det offentlige yder fri proces til et arveopgør. Fri proces kan dog bevilges, hvis en arving nærmest synes at have været udsat for et overgreb. Arvens størrelse vil i sådanne tilfælde være af stor betydning for, om fri proces skal bevilges. Hvis det er tvivlsomt, om ansøgeren overhovedet vil modtage arv, kan det være rimeligt at give fri proces, men i så fald bør der tages forbehold om tilbagebetaling, hvis ansøgeren modtager arv.

Hvis sagen har sit udspring i forhold, som ansøgeren selv har ansvaret for, udvises der ligeledes varsomhed med at give fri proces. Dette gælder for eksempel, hvis ansøgeren er sagsøgt med krav om erstatning på grund af sin egen grove uagtsomhed eller forsæt. Praksis er også streng, hvis ansøgeren har afvist en forligsmæssig løsning eller tydeligvis ikke har gjort sit til at få sagen løst uden retssag.

Sagens art har størst betydning i første instans. Når det gælder ankesager, vil dommen i første instans have stor betydning, jf. nedenfor.

Der føres en meget streng praksis med hensyn til at yde fri proces i sager om køb af brugte ting, eksempelvis biler. Det samme gælder generelt ved køb mellem private. I disse tilfælde har ansøgeren ofte accepteret en risiko ved at gå ind på en handel.

Praksis er også meget restriktiv i sager, der udspringer af er-

hvervsforhold. Juridisk bistand må her ses som en naturlig og påregnelig omkostning ved virksomheden, som det ikke er rimeligt, at det offentlige yder støtte til. I sager, hvor ansøgerens bolig er direkte truet, eller hvor der foreligger andre særlige forhold, vil velfærdsmæssige hensyn kunne begrunde en fravigelse af den meget restriktive praksis.

Også i sager om pengekrav er praksis meget restriktiv. Der lægges også vægt på værdien af kravet. Der kan ikke sættes nogen fast værdigrænse, men i bagatelsager gives ikke fri proces. Som en vejledende norm kan man se på, hvad de forventede udgifter til fri proces vil være sammenlignet med sagens omfang.

Praksis er meget restriktiv med hensyn til at give fri proces til sagsøgeren i private straffesager. For sagsøgte kan det stille sig noget anderledes, men også her er praksis restriktiv.

I sager om økonomisk opgør ved ophør af samlivsforhold, hvor parterne ikke er gift (er parterne gift, er der tale om en prioriteret sagstype, jf. ovenfor), foretages en konkret vurdering, hvor navnlig samlivets varighed og om der er børn, tillægges vægt. Også tvistegenstandens art og størrelse har betydning. Således vil det normalt være lettere at få fri proces, hvis tvisten drejer sig om ret til bolig, hvor spørgsmålet får virkning for eventuelle børn, end hvis sagen er koncentreret om spørgsmål, hvor de velfærdsmæssige konsekvenser normalt ikke er lige så fremtrædende (f.eks. bil eller fritidsejendom).

Med hensyn til udsigten til, at ansøgeren får medhold, er det ikke meningen, at der skal foretages en streng vurdering. Ansøgningen afslås imidlertid, hvis det må anses for overvejende sandsynligt, at sagen vil blive tabt.

Hvis en sag er tabt i første instans, gives der normalt ikke fri proces til anke. Det kan stille sig anderledes, hvis der foreligger nye oplysninger, som det er sandsynligt kan begrunde et andet resultat i ankeinstansen, og vurderingen bør heller ikke være så streng, hvis der er dissens i underinstansen.

Når en part har vundet sagen, og modparten anker, vil der ofte være grund til at bevilge fri proces.

Hvor anke kræver tilladelse, kan en ansøgning om fri proces først behandles, når der er taget stilling til ansøgningen om anketilladelse. Hvis anketilladelse afslås, skal der meget til for at bevilge fri proces til arbejdet med at ansøge om anketilladelse. I visse tilfælde kan der imidlertid være grund til at give delvis fri proces alene omfattende retsafgiften for ansøgningen om anketilladelse.

Hvis sagen har principiel interesse, taler det for at bevilge fri proces. For Højesterets vedkommende er kompetencen til at meddele fri proces i principielle sager overført til Højesteret pr. 1. januar 2002, og det kræves ikke længere, at de økonomiske betingelser er opfyldt (jf. afsnit 4.1.1 ovenfor).

Fri proces i uprioriterede sager bevilges af statsamtet. Statsamtets afgørelse kan påklages til Justitsministeriet.

#### **4.1.3. Fri proces til juridiske personer**

Når særlige grunde taler for det, kan fri proces gives til selskaber, foreninger, stiftelser og ikke organiserede grupper.

#### **4.1.4. Forholdet til retssager i udlandet og udenlandske parter**

Fri proces gives til førelse af retssag i Norge. Fri proces til retssager i Norge gives uafhængig af ansøgerens bopæl eller nationalitet.

Når særlige grunde taler for det, kan Justitsministeriet bestemme, at udgifter til førelse af retssag i udlandet helt eller delvis kan dækkes.

#### **4.1.5. Virkningen af fri proces**

Retten beskikker en procesfuldmægtig for den, der har fri proces. Fri proces omfatter hel eller delvis dækning af salær til procesfuldmægtigen. Det samme gælder udgifter til vidnegodtgørelse og vederlag til sagkyndige, der er udpeget af retten. Endvidere er den, der har fri proces, fritaget for at betale retsafgift.

Statsamtet kan bestemme, at partens egne væsentlige og nødvendige udgifter i anledning af sagen dækkes helt eller delvis. Det samme gælder udgifter til bistand fra sagkyndige, som ikke er udpeget af retten. Er parten pålagt udvidet mødepligt (jf. Retsplejerådets betænkning nr. 1401/2001 om reform af den civile retspleje I s. 344 – de beskrevne regler gælder tilsvarende for parter), skal bevillingen omfatte partens rejse- og opholdsudgifter.

Efter særskilt ansøgning til statsamtet kan bevillingen udvides til at gælde bistand til at gøre myndighederne opmærksom på generelle forhold, som måtte ligge til grund for sagen, samt foreslå ændringer og forbedringer af lovregler eller forvaltningspraksis (retspolitisk arbejde).

Modparten skal betale sagsomkostninger efter de almindelige regler. Beløbet tilfalder statskassen, i det omfang det er nødvendigt for at dække udgifterne til fri proces. Hvor der er grund til det, kan retten samtykke i, at en part, der har fri proces, begærer sagen hævet som forligt uden at nedlægge påstand om sagsomkostninger til det offentlige. Retten kan overlade afgørelsen til statsamtet, hvis den finder, at særlige forhold gør det nødvendigt.

En bevilling til fri proces omfatter som udgangspunkt ikke de sagsomkostninger, som den part, der har fri proces, bliver pålagt at betale til modparten. Der findes dog en dispensationsmulighed, jf. nedenfor.

### *Egenbetaling*

Med undtagelse af de tilfælde, hvor fri proces ydes uden behovsprøvelse (jf. afsnit 4.1.1 ovenfor), skal ansøgeren selv betale en del af udgifterne ved fri proces.

Efter de gældende regler skal der altid betales en grundandel på NOK 300. Dette gælder uanset ansøgerens indtægt og formue, og der kan ikke fritages herfor.

Den, der søger fri proces, skal desuden som hovedregel betale en tillægsandel på 25 % af udgifterne til fri proces ud over NOK 300. Hvis sagen afsluttes på indtil 2 timer, skal der dog kun betales grundandel. Udgifterne opgøres ekskl. moms. (Den del af retshjælpsudgifterne, der udgør moms, betales således altid fuldt ud af det offentlige).

Personer, der har en bruttoindtægt eller tilsvarende næringsindtægt under NOK 70.000, dog NOK 80.000 for personer, der forsørger ægtefælle eller andre, og NOK 90.000 for personer, der forsørger både ægtefælle og barn, er fritaget for betaling af tillægsandel.

Statsamtet kan endvidere helt eller delvis fritage for betaling af tillægsandel, når særlige forhold gør det rimeligt.

Efter de gældende regler udbetales hele salæret til advokaten, hvorefter Statens Inddrivningscentral opkræver egenandelen fra den, der har fået bevilget fri proces. Der er udpantningsret og kan foretages lønindeholdelse for beløbet.

Justitsministeriet fremsatte i februar 2002 et lovforslag om ændring af retshjælpsloven. Formålet med lovforslaget var at flytte opkrævningen af egenbetalingen fra det offentlige til advokaten.

Justitsministeriet tilkendegav samtidig at ville ændre de administrative forskrifter om egenbetaling, således at grundandelen forhøjes til NOK 735 (ekskl. moms), svarende til satsen for én times advokatbistand (ekskl. moms), og således at der fastsættes et loft på ti gange denne sats for tillægsandelen. Endelig havde Justitsministeriet til hensigt at forhøje grænserne for, hvornår der skal betales tillægsandel, til en bruttoindtægt eller tilsvarende næringsindkomst på NOK 100.000, dog NOK 110.000 for personer, der forsørger barn, ægtefælle eller andre.

Justitsministeriet anførte i lovforslagets bemærkninger, at der fortsat er behov for en ordning med egenbetaling. Brugerne bør også være med til at betale for ordningen, selv om indtægterne fra egenbetalingen kun udgør en lille del af de samlede offentlige udgifter til fri proces.

Justitsministeriet anførte videre, at egenbetalingen har en vis præventiv effekt. Egenbetalingen kan virke som en tærskel, der kan hindre unødigt gentaget brug af ordningen og hindre, at sager bliver mere omfattende end hensigtsmæssigt. Egenbetalingen kan også anspore til at vurdere alternative løsninger på det konkrete problem frem for at bruge advokat.

Endelig anførte Justitsministeriet, at der i andre lande, som har

lignende ordninger med fri proces og advokatretshjælp, er tradition for at benytte egenbetaling, herunder Sverige, Danmark og Storbritannien. (Retsplejerådet bemærker, at for Danmarks vedkommende er dette efter gældende ret kun tilfældet for advokatretshjælp, ikke for fri proces).

Under behandlingen i Stortinget blev forslaget imidlertid ændret til en fuldstændig afskaffelse af egenbetalingen. Flertallet i Stortinget henviste til, at fri proces i størst mulig grad må fremstå som en ordning, hvor den fri proces er gratis ud fra bestemte velfærdsmæssige forudsætninger. Egenandele undergraver til dels en sådan opfattelse. Flertallet fandt endvidere, at Justitsministeriet overvurderede den præventive virkning af egenandele, og pegede på, at sagsafgrænsningen og indtægts- og formuegrænserne for at få fri proces giver en god præventiv effekt.

Lovændringen om afskaffelse af egenandel træder i kraft den dag, regeringen bestemmer. Dette er endnu ikke (august 2003) sket, selv om Stortinget i forbindelse med vedtagelsen opfordrede regeringen til at sætte loven i kraft inden 1. januar 2003.

### *Sagsomkostninger til modparten*

Efter særskilt ansøgning til statsamtet kan sagsomkostninger, som ansøgeren pålægges at betale til modparten, i undtagelsestilfælde dækkes af den fri proces. Ansøgning kan først indgives, når sagsomkostningerne er pålagt. Det er kun den part, som er pålagt at betale sagsomkostninger, der kan ansøge om dækning, men reglen er ikke desto mindre indført af hensyn til modparten. Praksis er restriktiv.

Ved vurderingen lægges vægt på såvel ansøgerens som modpartens økonomi. Er ansøgerens økonomi dårlig, således at modparten kan have svært ved at inddrive de tilkendte sagsomkostninger, taler det for at imødekomme ansøgningen. Er modpartens økonomi stærk, er der kun i særlige tilfælde grund til at lade det offentlige betale. Er modparten en offentlig myndighed eller en større privat institution eller virksomhed, er der ikke grundlag for at lade det offentlige betale de tilkendte sagsomkostninger.

I øvrigt kan der tages hensyn til, om modparten er påført søgsmålet som følge af en bevilling af fri proces, og om modparten er uden skyld i søgsmålet. Hvis modparten kan bebrejdes søgsmålet derved, at han eller hun ikke har bidraget til en mindelig løsning, vil det tale imod offentlig dækning af sagsomkostningerne. Er modparten ufri-villigt trukket ind i en sag (eller en ankebehandling), og har parten tilmed fået fri proces, taler det for, at omkostningerne dækkes.

Sagens art kan også tillægges en vis betydning. Der vil som udgangspunkt være større grund til at dække sagsomkostningerne i en prioriteret sag end i en uprioriteret sag.

Som nævnt kan der ikke efter reglerne om fri proces bevilges dækning af sagsomkostninger til modparten, når modparten er en offentlig myndighed. Justitsministeriet er imidlertid bemyndiget til at

eftergive sagsomkostninger, som staten er tilkendt i sager, hvor parten har haft fri proces. I andre sager er vedkommende fagministerium bemyndiget til at eftergive sagsomkostninger, som staten er tilkendt. Er inddrivelse iværksat, træffes beslutning om eftergivelse dog af Finansministeriet.

#### **4.1.6. Forholdet til retshjælpsforsikring**

Fri proces er subsidiær i forhold til retshjælpsforsikring. Dette betyder, at hvis sagen er dækket af en retshjælpsforsikring, kan der som hovedregel ikke gives fri proces, og dette gælder, selv om forsikringens selvrisko og maksimum konkret måtte betyde, at forsikringstageren ville have været bedre stillet uden forsikring. Loven indeholder dog en dispensationshjemmel, således at der undtagelsesvis kan ydes fri proces, i det omfang forsikringens selvrisko overstiger egenbetalingen i medfør af retshjælpsloven, og/eller i det omfang forsikringens maksimum er lavere end dækningsmuligheden efter retshjælpsloven.

Det norske justitsministerium har oplyst, at ministeriet ikke er bekendt med, om forsikringspraksis er ændret, efter at fri proces blev gjort subsidiær i forhold til retshjælpsforsikring.

Hvis ansøgeren oplyser at have en retshjælpsforsikring, som dækker sagen, vil fri proces blive afslået under henvisning til, at fri proces er subsidiær i forhold til andre dækningsmuligheder, ansøgeren måtte have, herunder retshjælpsforsikring.

Der stilles ikke særlige beviskrav for, at ansøgeren ikke har alternative dækningsmuligheder. I ansøgningsskemaet til fri proces besvares dette med ja eller nej. Yderligere undersøgelser foretages ikke, medmindre der foreligger forhold, som kan indikere, at spørgsmålet ikke er besvaret korrekt.

Da ansøgerens oplysninger om retshjælpsforsikringsdækning som hovedregel lægges til grund, vil der normalt ikke opstå uenighed mellem ansøgeren og det offentlige med hensyn til forsikringens dækningsområde. I princippet kan en sådan problemstilling imidlertid forekomme. Det norske justitsministerium er imidlertid ikke bekendt med, at problemet har været rejst i konkrete sager, hverken hos statsamtet eller domstolene i første instans eller i justitsministeriet som klageorgan. Spørgsmålet har heller ikke været drøftet på generelt plan.

#### **4.1.7. Kompetence til at meddele fri proces**

Fri proces i sager, hvor der ikke skal foretages økonomisk behovsprøvelse, bevilges af retten af egen drift.

Fri proces i prioriterede sager bevilges af retten efter ansøgning, når de økonomiske betingelser er opfyldt. Der skal i disse sager ikke foretages nogen vurdering af, om ansøgeren har udsigt til at få medhold i sagen. Retten kan dog overlade afgørelsen til statsamtet, hvis

det af særlige grunde findes ønskeligt.

Fri proces i uprioriterede sager bevilges af statsamtet. Det er også statsamtet, der behandler ansøgninger om dispensation fra de økonomiske betingelser og om hel eller delvis fritagelse for betaling af til lægsandel.

Når fri proces bevilges af statsamtet, vil det undtagelsesvis kunne være relevant at indhente en udtalelse fra modparten, særligt hvis der ikke foreligger en nærmere beskrivelse af modpartens syn på sagen. Modparten er ikke part i sagen om ansøgning om fri proces, men kan komme med oplysninger af betydning for vurderingen af sagen. Afgørelsen meddeles retssagens parter og retten. Begrundelsen for et afslag på fri proces meddeles imidlertid kun ansøgeren og ikke modparten eller retten.

Rettens og statsamtets afgørelser om fri proces kan påklages til Justitsministeriet.

## 4.2. Sverige

### 4.2.1. Økonomiske betingelser

Fri proces kan gives til fysiske personer, hvis indtægtsgrundlag ikke overstiger SEK 260.000.

Indtægtsgrundlaget opgøres som årsindkomsten under hensyntagen til underholdspligt, formue og gæld. For hvert barn, hvis underhold ansøgeren bidrager til, fradrages SEK 15.000, dog højst SEK 75.000. Hvis ansøgerens betalingsevne er væsentligt øget eller nedsat på grund af formue eller gæld eller andre særlige omstændigheder, tilpasses årsindkomsten ved at tillægge eller fradrage et skønsmæssigt fastsat beløb.

Beløbsgrænsen på SEK 260.000 og beløbssatserne på SEK 15.000 og 75.000 er fastsat umiddelbart ved lov og reguleres ikke automatisk. Da en ny retshjælpslov trådte i kraft den 1. december 1997, blev beløbsgrænsen fastsat til SEK 210.000. Beløbsgrænsen blev forhøjet til SEK 260.000 ved en lovændring, der trådte i kraft den 1. april 1999. Forhøjelsen var begrundet i indkomstudviklingen i den forløbne periode.

### 4.2.2. Rimelig grund til at føre proces

Retshjælpsloven indeholder en generel regel om, at fri proces kun kan bevilges, hvis det under hensyn til sagens art og betydning, sagsgenstandens værdi og omstændighederne i øvrigt er rimeligt, at staten bidrager til omkostningerne.

Indtil 1980 angik bedømmelsen i hovedsagen ansøgerens udsigt til at få medhold i retssagen. Ved en lovændring i 1980 overførtes kompetencen til at meddele fri proces imidlertid til domstolene. Selv om betingelserne for fri proces ikke blev ændret, fik kompetenceover-



førslen imidlertid i sig selv den konsekvens, at fri proces kun i helt oplagte tilfælde afslås under henvisning til manglende udsigt til medhold. Domstolene ønsker nemlig ikke at foretage en forhåndsprøvelse af kravet.

Rimelighedsbetingelsen angår derfor nu mest sagens art. Fri proces gives således normalt ikke i private straffesager. Med den ny retshjælpslov, der trådte i kraft den 1. december 1997, har det desuden været hensigten, at der ikke skal gives fri proces i sager vedrørende større økonomiske transaktioner, som ikke har med ansøgerens hverdagsmæssige velfærd at gøre. Som eksempler kan nævnes krav om tilbagebetaling af ulovlig dusør for overtagelse af lejemål, og krav, der udspringer af spekulation eller skatteplanlægning, eller som angår meget dyre biler, både eller smykker.

I forbindelse med lovforslagets behandling påpegede Lovrådet, at krav om tilbagebetaling af ulovlig dusør typisk har karakter af erstatning i anledning af en strafbar overtrædelse af en social beskyttelseslov, og at krav i anledning af større økonomiske transaktioner jævnligt vil være begrundet med, at den erstatningssøgende er blevet vildledt.

I lovforslagets bemærkninger anerkendes, at det af disse grunde kan være rimeligt at give fri proces i nogle sådanne sager, men det fastholdes, at hovedreglen bør være, at der ikke gives fri proces.

Endvidere anføres, at der – som anført af Lovrådet – er tale om en kvalitativ vurdering af kravets karakter, men at der ikke er tale om at bedømme bevissituationen eller på anden måde forhåndsvurdere resultatet. Det kan dog i visse tilfælde være hensigtsmæssigt, at sagen afgøres af en anden dommer end den, der har behandlet ansøgningen om fri proces.

### *Fri proces til erhvervsdrivende*

Der kan kun gives fri proces til sager, der opstår som led i erhvervsvirksomhed, hvis der foreligger særlige grunde under hensyn til virksomhedens art og begrænsede omfang, ansøgerens økonomiske og personlige forhold og omstændighederne i øvrigt.

Det er hensigten, at undtagelsen navnlig skal kunne anvendes på ansøgerens igangværende hovedvirksomhed af mindre omfang, således at ansøgeren nærmest kan sidestilles med en lønmodtager. Som tommelfingerregel skal fri proces ikke bevilges, hvis virksomhedens omsætning overstiger SEK 500.000 eller virksomheden har flere end to ansatte. Fri proces vil kun sjældent kunne gives i sager, der udspringer af ansøgerens bierhverv eller tidligere erhvervsvirksomhed.

Indtil den ny retshjælpslov trådte i kraft den 1. december 1997, blev begrebet erhvervsvirksomhed tolket meget vidt, således at eksempelvis avanceret amatørfotoografering eller hold af travhest blev anset som erhvervsvirksomhed. Med den nye retshjælpslov er det hensigten, at begrebet erhvervsvirksomhed skal have samme betydning som inden for den forbrugerretlige lovgivning. Det er imidler-

tid ikke hensigten at udvide adgangen til fri proces, og de sager, hvor fri proces tidligere blev afslået ud fra en vid fortolkning af begrebet erhvervsvirksomhed, forventes fremover afgjort på samme måde under henvisning til reglen om rimeligheden af, at staten bidrager til omkostningerne.

Nærståendes kaution for en erhvervsdrivende anses at vedrøre erhvervsvirksomheden, således at der ikke er mulighed for at få fri proces til retssager, der angår kautionen.

#### **4.2.3. Fri proces til juridiske personer**

Fri proces kan i særlige tilfælde gives til dødsboer, men ikke til andre juridiske personer.

#### **4.2.4. Forholdet til retssager i udlandet og udenlandske parter**

Personer, som har bopæl i Sverige, kan gives fri proces til retssager i udlandet, når de almindelige betingelser er opfyldt, og der desuden foreligger særlige grunde. Kravet om særlige grunde gælder ikke for personer, der har været ofre for en seksualforbrydelse i udlandet.

Personer, der ikke er svenske statsborgere, og som hverken har eller har haft bopæl i Sverige, kan gives fri proces til retssager i Sverige, når de almindelige betingelser er opfyldt, og der desuden foreligger særlige grunde. Kravet om særlige grunde gælder ikke for personer, der på traktatretligt grundlag er ligestillet med svenske statsborgere i henseende til fri proces.

#### **4.2.5. Virkningen af fri proces**

Fri proces indebærer, at udgifter til rettergangsfuldmægtig afholdes af statskassen. Der betales for højst 100 timers arbejde, medmindre retten bestemmer andet. Den, der har fri proces, skal selv betale en del af udgifterne til rettergangsfuldmægtig, jf. nedenfor om egenbetaling.

Endvidere betaler statskassen udgifterne til bevisførelse ved de almindelige domstole, Arbejdsdomstolen og Markedsdomstolen.

Den, der har fri proces, skal ikke betale gebyr for sagens anlæg. Som anført i afsnit 1.2 ovenfor udgør gebyret SEK 450.

Fri proces medfører ikke fritagelse for at betale sagsomkostninger til modparten, hvis sagen tabes.

#### *Egenbetaling*

Den, der får fri proces, skal selv betale en del af omkostningerne.

For det første er det en betingelse for at få fri proces, at der forinden er ydet én times rådgivning, medmindre sådan rådgivning er åbenbart unødvendig eller der foreligger andre særlige grunde. Den retshjælpssøgende skal som hovedregel selv betale for denne rådgivning, og timesatsen udgør for 2003 SEK 1.206 inkl. moms. Staten

betaler dog for nødvendig tolkebistand og oversættelse i forbindelse med rådgivningen. Hvis den retshjælpssøgendes indtægtsgrundlag ikke overstiger SEK 75.000, betaler staten endvidere halvdelen af rådgivningsafgiften (for mindreårige dog hele rådgivningsafgiften).

For det andet skal ansøgeren betale en vis andel af omkostningerne ved den fri proces. Andelen afhænger af indkomstgrundlaget som opgjort på den ovenfor beskrevne måde:

| <i>Indkomstgrundlag</i> | <i>Egenbetaling</i>        |
|-------------------------|----------------------------|
| indtil SEK 50.000       | 2 %                        |
| SEK 50.001-100.000      | 5 %, dog mindst SEK 500    |
| SEK 100.001-120.000     | 10 %, dog mindst SEK 1.000 |
| SEK 120.001-150.000     | 20 %, dog mindst SEK 1.500 |
| SEK 150.001-200.000     | 30 %, dog mindst SEK 2.000 |
| over SEK 200.000        | 40 %, dog mindst SEK 5.000 |

Formålet med reglerne om egenbetaling er fremfor alt at holde udgifterne til fri proces på et rimeligt niveau og at give parterne en ligeværdig procesøkonomisk situation. Den, der har fri proces, bliver bevidst om, hvilke omkostninger der opstår i sagen, og egenbetalingen gør den pågældende interesseret i at holde omkostningerne nede på samme måde som parter, der ikke har fri proces.

For at styrke omkostningsbevidstheden hos den, der har fri proces, blev det med den ny retshjælpslov, der trådte i kraft den 1. december 1997, bestemt, at egenbetalingen skal betales løbende. I praksis sker der normalt kvartalsvis opkrævning.

Af praktiske grunde blev egenbetalingen samtidig indskrænket til en andel af udgifterne til rettergangsfuldmægtig. Andre sagsomkostninger, dvs. navnlig udgifter til bevisførelse, betales således fuldt ud af statskassen. Disse udgifter udgør kun en meget lille del (under 1 %) af de samlede udgifter til fri proces.

#### **4.2.6. Forholdet til retshjælpsforsikring**

Fri proces kan ikke meddeles, hvis ansøgeren har en retshjælpsforsikring eller anden forsikring, som dækker sagen.

Hvis ansøgeren under hensyn til sin forsikringsdækning i øvrigt og sine økonomiske og personlige forhold burde have tegnet retshjælpsforsikring, kan fri proces kun meddeles, hvis der foreligger særlige grunde under hensyn til sagens karakter og betydning for ansøgeren. Formålet med denne bestemmelse er, at det ikke skal kunne betale sig at undlade at tegne retshjælpsforsikring.

Henvisningen til den pågældendes forsikringsdækning i øvrigt skal forstås på den måde, at personer, der i øvrigt er forsikrede, bør sørge for at have en retshjælpsforsikring. Henvisningen til den pågældendes økonomiske og personlige forhold skal forstås på den måde, at personer, der har ordnede personlige og økonomiske forhold, bør tegne en retshjælpsforsikring uanset deres valg med hensyn

til forsikringsdækning i øvrigt.

Som eksempler på, hvornår en person berettiget kan undlade at tegne retshjælpsforsikring, kan nævnes tilfælde, hvor der ikke er noget egentligt hjem at forsikre, eksempelvis efter en skilsmisse, udlandsophold eller ved langvarigt ophold på hospital eller i anstalt. Andre eksempler er unge, der for nyligt er flyttet hjemmefra, og personer med små økonomiske ressourcer, sprogproblemer eller andre sociale problemer. Det samme gælder personer, der af anden årsag nyligt har fået egen bolig, eksempelvis efter en separation. Endelig nævner forarbejderne, at der selvfølgelig aldrig kan blive tale om at nægte fri proces til den, som har afstået fra at tegne forsikring for at få råd til mad og tøj til sig selv eller sine børn.

Reglen er først og fremmest udtryk for, at personer med gode personlige og økonomiske forhold, ikke bevidst skal fravælge retshjælpsforsikring. I praksis vil langt de fleste, der i bestemmelsens forstand "bør" have retshjælpsforsikring, også rent faktisk have det.

Hertil kommer, at hvis der foreligger særlige grunde, kan der gives fri proces, selv om ansøgeren burde have haft retshjælpsforsikring. Dette er dog ment som en sikkerhedsventil til brug i tilfælde, hvor det ville virke stødende at nægte fri proces i en sag, som har særlig stor betydning for ansøgeren. Det fremgår af bestemmelsens ordlyd, at der i den forbindelse navnlig skal tages hensyn til sagens karakter og betydning for ansøgeren. Som eksempler kan nævnes ofre for forbrydelser, der ikke modtager hjælp fra anklagemyndigheden, og som heller ikke har ret til bistandsadvokat. Andre situationer er tvister, hvor børn er indblandet.

Domstolsverket gennemførte i efteråret 2001 en undersøgelse om anvendelsen af den nye retshjælpslov fra 1997. I undersøgelsen indgik også forholdet mellem fri proces og retshjælpsforsikring.

Der blev ikke konstateret nogen ændringer i forsikringspraksis, siden fri proces i 1997 blev gjort subsidieret i forhold til retshjælpsforsikring. Det kunne konstateres, at der måske var sket marginale præmieforhøjelser, men der var ikke noget, der tydede på, at det havde noget med retshjælpsforsikringen at gøre.

I Sverige plejer man at sige, at fri proces-ordningen og retshjælpsforsikringsordningen ikke er identiske, men "sammenlignelige" (*jämförbare*).

Domstolsverket foreslog på grundlag af den nævnte undersøgelse ingen ændringer af retshjælpsloven med hensyn til forholdet mellem fri proces og retshjælpsforsikring. Man udtalte, at det ville være hensigtsmæssigt, hvis forsikringsselskaberne ville hæve forsikringsmaksimum, og det er der også nogle forsikringsselskaber, der har gjort.

Med hensyn til den praktiske fremgangsmåde er det ansøgeren, der skal oplyse, om han eller hun har en retshjælpsforsikring, der dækker sagen. Det fremgår af retshjælpsbekendtgørelsen, at oplysningen skal afgives på tro og love (på ære og samvittighed (*häder og*

*samvete*) siger man i Sverige). Ofte vedlægger ansøgeren et brev fra forsikringsselskabet, hvor selskabet udtaler, at sagen ikke er omfattet af forsikringen.

I princippet står det den myndighed, der behandler ansøgningen om fri proces, frit for at anmode om supplerende oplysninger, hvis myndigheden har mistanke om, at det er urigtigt, at sagen ikke er omfattet af forsikringen, og det gælder også, når der foreligger en udtalelse fra forsikringsselskabet. Det er imidlertid tvivlsomt, om det forekommer i praksis.

#### **4.2.7. Kompetence til at meddele fri proces**

Fri proces bevilges af den domstol, der behandler sagen. Afgørelsen kan normalt påkæres af såvel ansøgeren som Domstolsverket.

Fri proces til retssager i udlandet bevilges af en særlig Rets-hjælpsmyndighed, hvis afgørelser kan påklages til et Rets-hjælps-nævn. Der er tale om administrative myndigheder, hvis afgørelser ikke kan indbringes for domstolene.

### **4.3. Finland**

#### **4.3.1. Økonomiske betingelser**

Enlige med et rådighedsbeløb på højst 650 euro om måneden eller ægtepar med et rådighedsbeløb pr. ægtefælle på højst 550 euro om måneden kan få fri proces uden egenbetaling.

Enlige, hvis rådighedsbeløb overstiger 650 euro, men ikke 1.400 euro, kan få fri proces med delvis egenbetaling. Ægtepar, hvis rådighedsbeløb pr. ægtefælle overstiger 550 euro, men ikke 1.200 euro, kan ligeledes få fri proces med delvis egenbetaling.

Staten afholder altid mindst 25 % af udgifterne til den fri proces. Den største egenbetaling, dvs. 75 % af udgifterne til den fri proces, påhviler enlige, hvis rådighedsbeløb er mindst 1.301 euro, og ægtepar, hvis rådighedsbeløb pr. ægtefælle er mindst 1.101 euro.

Ud over ansøgerens rådighedsbeløb kan egenbetalingens størrelse også være påvirket af ansøgerens formue. Har ansøgeren bankkonti eller midler over 5.000 euro, der let kan realiseres, skal ansøgeren afholde mindst 50 % af den del af udgifterne til den fri proces, der overskrider en formueværdi på 5.000 euro.

Ved opgørelsen af rådighedsbeløbet fradrages skatter, boligudgifter (leje- eller vedligeholdelsesudgifter eller boligudgifter til parcelhus), renter af boliglån, underholdsbidrag, dagplejeudgifter, gælds-saneringsudgifter og pantningsudgifter. Selvriskoen i forhold til udgifterne er 250 euro, dvs. udgifterne medregnes med den del, der overskrider 250 euro.

#### 4.3.2. Rimelig grund til at føre proces

Fri proces kan ikke bevilges, hvis sagen har ringe betydning for ansøgeren, hvis bevilling af fri proces ville være klart meningsløs i forhold til den fordel, den ville bringe ansøgeren, hvis det ville være retsmisbrug at føre sagen, eller hvis sagen bygger på et tiltransporteret krav.

Erhvervsdrivende kan kun få fri proces, hvis der foreligger særlige grunde.

#### 4.3.3. Fri proces til juridiske personer

Virksomheder eller selskaber kan ikke få fri proces.

#### 4.3.4. Forholdet til retssager i udlandet og udenlandske parter

Fri proces kan fås af personer, hvis sag behandles ved en finsk domstol, eller som har hjemsted i Finland. Også borgere i Den Europæiske Union eller Det Europæiske Økonomiske samarbejdsområde, som arbejder eller søger arbejde i Finland, kan få fri proces.

#### 4.3.5. Virkningen af fri proces

Fri proces dækker alle sagens nødvendige omkostninger, herunder advokatbistand, tolke- og oversættelsesudgifter og vidnegodtgørelser. Fri proces dækker også en eventuel appelindgivelse og den første fogedforretning. I sager, der behandles ved forenklet proces, omfatter den fri proces dog ikke advokatbistand.

Der er fastsat et loft på 100 timer for advokatbistand, men retten kan beslutte, at den fri proces skal fortsætte ud over de 100 timer, hvis der foreligger særlige grunde. Grundtaksten pr. time er 84 euro.

Advokatbistand kan ydes af en privat eller offentlig advokat. Ansøgeren kan på eget initiativ søge en advokat, inden der ansøges om fri proces. Foreligger der ikke oplysninger om nogen advokat, udpeges advokaten af retshjælpskontoret.

Medmindre ansøgeren har en meget lav indtægt, skal ansøgeren selv betale en del af udgifterne ved den fri proces, jf. nærmere afsnit 4.3.1 ovenfor. Ansøgeren betaler sin andel direkte til en privat advokat efter den procent, som er fastsat i afgørelsen om fri proces. Ydes advokatbistanden af en offentlig advokat, betaler ansøgeren sin andel til retshjælpskontoret.

Fri proces dækker ikke sagsomkostninger til modparten, hvis ansøgeren taber sagen.

#### 4.3.6. Forholdet til retshjælpsforsikring

Har ansøgeren en retshjælpsforsikring, der dækker sagen, bevilges der som hovedregel ikke fri proces. Når ansøgerens indkomst er så lav, at ansøgeren ville have fået fri proces uden egenbetaling, kan

ansøgeren dog få fri proces til dækning af forsikringens selvrisikobeløb. Endvidere kan der i undtagelsestilfælde bevilges fri proces til sagsomkostninger, der overskrider retshjælpsforsikringens maksimum.

#### 4.3.7. Kompetence til at meddele fri proces

Retshjælpskontoret træffer afgørelse om fri proces. Retshjælpskontorets afslag på fri proces kan indbringes for retten.

Hvis det kontateres, at forudsætningerne for fri proces ikke foreligger, har ændret sig eller er bortfaldet, kan retshjælpskontoret eller den domstol, der behandler sagen, ændre afgørelsen om fri proces eller bestemme, at den fri proces skal ophøre. Samtidig besluttet det, om ansøgeren helt eller delvis skal tilbagebetale den modtagne hjælp.

### 4.4. England

På det overordnede plan har de engelske regler om fri proces ligheder med de fri proces-ordninger, som findes i Skandinavien. Kriterierne for fri proces omfatter således både økonomiske betingelser, sagens art og udsigten til at få medhold.

Siden den 1. april 2000 har selve regelsættet imidlertid været væsentligt mere detaljeret, end det kendes i Skandinavien. Baggrunden herfor er, at man op gennem 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne oplevede en meget kraftig stigning i udgifterne til fri proces. Det blev derfor besluttet at reformere hele systemet og navnlig foretage en meget klar prioritering af støtten.

Der er også indholdsmæssige forskelle mellem det engelske system og de skandinaviske ordninger. Når den part, der har fri proces, vinder sagen, skal udgifterne til den fri proces således som hovedregel dækkes af det beløb, som parten er tilkendt (dvs. den fri proces får karakter af et lån). Når den part, der har fri proces, taber sagen, er det omvendt sådan, at modparten som hovedregel ikke tilkendes sagsomkostninger (dvs. det kommer modparten til skade, at parten har fri proces).

Den engelske ordning kan i korthed beskrives på følgende måde:

A litigant seeking legal aid will initially consult a solicitor who has a contract to carry out legally aided work. Solicitors have the power to grant "legal help" – legal aid for initial help and advice – to clients who are financially eligible. If that advice leads to the need for an application for legal aid for representation in court, an application must usually be made through a solicitor to the Legal Services Commission, although in some cases solicitors have power to grant funding themselves. The solicitor fills out a form giving details of the merits of the case, including an estimate of the prospects of success, likely costs, and any other circumstances such as wider public interest or overwhelming importance to the applicant. The so-

licitor may also submit a barrister's opinion, if there is one.

The procedure for legal aid in England requires an application to be made to a regional office of the Legal Services Commission. Initially the application will be considered by an employee of the Commission who will either be a solicitor or a caseworker working under supervision. The application is considered against criteria specific to the type of case; these criteria are set out in a document called the Funding Code. Broadly speaking, the test is designed to measure, taking all the circumstances into account, whether a privately paying client of moderate means would be prepared to spend his or her own money on taking the case. A case of high importance to the applicant, such as a family dispute over children, will therefore be considered against different criteria to, say, a money claim.

If the application is refused on merits grounds, a full explanation must be given to the applicant and there is a right of appeal to an independent panel called the funding review committee. This committee consists entirely of independent lawyers in private practice. The committee has the final say on legal issues such as prospects of success and cost benefit. The use of independent legal expertise ensures that the system is fair and takes full account of the legal issues raised by the case.

(Kilde: oplysninger fra UK i forbindelse med Rådets behandling af forslag til direktiv om retshjælp og fri proces. Direktivet er omtalt i *kapitel 3*, afsnit 2).

Fri proces blev i finansåret 1998/99 givet i 295.872 sager, i finansåret 1999/00 i 245.803 sager og i finansåret 2000/01 i 174.017 sager. Antallet af realitetsafslag (dvs. afslag af andre grunde end de økonomiske betingelser) udgør ca. 340.000 årligt. Det samlede budget til fri proces og retshjælp er £730.000.000, dvs. pr. indbygger over det tredobbelte end i Danmark.

#### **4.4.1. Økonomiske betingelser**

De beløbsgrænser, der er angivet i dette afsnit, er gældende fra april 2002.

Medmindre andet er bestemt, gives fri proces kun til personer, der opfylder de økonomiske betingelser, der er fastsat. Fri proces gives uden hensyn til indkomst og formue i børneværnsager i første instans, børnebortførelsessager og psykiatrisager.

Ansøgerens økonomi vurderes i første omgang ud fra bruttoindkomst og disponibel indkomst i måneden forud for ansøgningens indgivelse. Hvis ansøgningen indgives den 8. december, er det således perioden 9. november - 8. december (inkl.), der er relevant. Dette gælder, selv om ansøgerens indkomst er svingende, og ansøgeren kan således time sin ansøgning efter, hvornår indkomsten er lav. Fri proces kan imidlertid ikke gives med tilbagevirkende kraft, så hvis ansøgningstidspunktet udskydes, indskrænkes de tidsmæssige dækningsmuligheder. Desuden kan sagen genoptages, hvis ansøgerens økonomi ændrer sig.

Den faktiske indkomst skal justeres, hvis ansøgeren forsætligt har nedbragt sin indkomst med henblik på at opfylde betingelserne for



fri proces. Hvis en selvstændig erhvervsdrivendes hævning til privatforbrug forekommer lav i den pågældende måned, skal det således overvejes, om der er tale om et forsøg på bevidst at nedbringe indkomsten med henblik på at opfylde betingelserne for fri proces. I givet fald skal de normale månedlige hævninger lægges til grund.

Fri proces er betinget af, at bruttoindkomsten ikke overstiger £2.034, og at den disponible indkomst ikke overstiger £695. Som hovedregel skal ansøgerens og dennes eventuelle samlevers samlede indkomst lægges til grund.

Ved opgørelsen af den disponible indkomst (men ikke ved opgørelsen af bruttoindkomsten) fradrages visse sociale ydelser. Endvidere fradrages £133,40, hvis ansøgeren har en samlever, og £145,57 for hvert hjemmværende barn under 16 år og £149,04 for hvert hjemmевærende barn over 16 år. Desuden fradrages indkomstskat og sociale bidrag, betalte underholdsbidrag, boligudgift (for enlige uden hjemmевærende børn højst £545) samt £45, hvis ansøgeren eller en eventuel samlever er lønmodtager (£90, hvis begge er lønmodtagere). Endelig fradrages nødvendige udgifter til børnepasning, hvis ansøgeren og en eventuel samlever er lønmodtagere.

Fri proces er endvidere betinget af, at ansøgerens disponible formue ikke overstiger £8.000. Som hovedregel medregnes en eventuel samlevers formue.

Ved opgørelsen af den disponible formue fradrages gæld ikke, undtagen prioritetsgæld som nærmere beskrevet nedenfor. Følgende medregnes ikke: møbler og andre husholdningseffekter (medmindre de er ekstraordinært værdifulde), tøj, værktøj til brug for ansøgerens eller en eventuel samlevers erhverv samt biler i regelmæssig brug (medmindre de er ekstraordinært værdifulde).

Værdien af fast ejendom, der tjener som bolig for ansøgeren, medregnes efter følgende regler: Ejendommen medtages med værdien i fri handel. Prioritetsgæld fradrages, dog maksimalt £100.000. Herudover fradrages indtil £100.000.

#### **4.4.2. Rimelig grund til at føre proces**

Reglerne om bevilling af fri proces findes i "the Funding Code". Denne indeholder blandt andet standardkriterier, som gælder for enhver ansøgning om fri proces, almindelige betingelser, som gælder i almindelighed, og særlige betingelser for en række sagstyper, som for disse sagstypers vedkommende helt eller delvis erstatter de almindelige betingelser.

##### *Standardkriterier*

Standardkriterierne gælder for alle ansøgninger om fri proces.

Fri proces gives kun med hensyn til rådgivning om engelsk ret, medmindre traktatretlige forpligtelser kræver andet.

Følgende sagstyper er helt undtaget fra fri proces:

- Krav om erstatning for person- eller tingsskade, der er forvoldt ved uagtsomhed. Undtagelsen gælder dog ikke (dvs. fri proces *er* mulig) "clinical negligence proceedings", dvs. krav om erstatning for personskade forvoldt i forbindelse med kliniske eller medicinske tjenesteydelser (herunder tandlægeydelser og plejeydelser). Undtagelsen af almindelige person- og tingsskadekrav er begrundet i, at der kan indgås "conditional fee"-aftaler i disse sager.
- Rettigheder over fast ejendom ("conveyancing") eller grænsestrigheder ("boundary disputes")
- Selskabsret, trust law eller sager, der udspringer af erhvervsvirksomhed
- Ærekrænkelse

### *Almindelige betingelser*

De almindelige betingelser gælder, medmindre der for særlige sagstyper er gjort afvigelse herfra.

Fri proces kan afslås, hvis ansøgeren har adgang til anden støtte (via forsikring eller på anden måde), eller hvis der er andre personer eller organer, herunder de, der kan få gavn af sagen, som med rimelighed kan forventes at anlægge eller støtte sagen økonomisk ("alternative funding"). Fri proces afslås, hvis sagen efter sin art er egnet til en "conditional fee"-aftale, og ansøgeren sandsynligvis vil kunne benytte sig heraf.

Fri proces kan afslås, hvis der er klagesystemer, ombudsmandsordninger eller former for alternativ konfliktløsning, som bør forsøges, før der anlægges retssag ("alternatives to litigation").

Fri proces kan afslås, hvis det forekommer urimeligt at give støtte til advokatbistand, eksempelvis i lyset af eksistensen af andre sager eller andre parter interesser i den pågældende sag ("the need for representation").

Fri proces afslås, hvis sagen er henvist eller sandsynligvis vil blive henvist til småsagsprocessen ("the small claims track").

Fri proces afslås, hvis udsigten til at få medhold er uklar. Uklar ("unclear") omfatter tilfælde, hvor udsigten til at få medhold ikke kan kategoriseres som enten meget god (80 % eller mere), god (60 %-80 %), moderat (50 %-60 %), grænsetilfælde ("borderline") eller ringe (klart under 50 %).

Hvis der er behov for omfattende undersøgelser for at skabe klarhed over udsigten til at få medhold, kan der dog gives begrænset fri proces ("investigative help") med henblik herpå. Det er en betingelse, at der er rimeligt grundlag for at antage ("reasonable grounds for believing"), at kravet efter ydelsen af "investigative help" vil opfylde betingelserne for fri proces med hensyn til udsigt til at få medhold og cost-benefit (jf. nedenfor). Hvis kravet primært er et krav

om erstatning og ikke har videregående offentlig interesse, er det yderligere en betingelse, at erstatningen sandsynligvis vil overstige £5.000.

Fri proces afslås, hvis udsigten til at få medhold er "borderline", og sagen ikke synes at have videregående offentlig interesse ("significant wider public interest") eller at være af afgørende betydning for ansøgeren ("of overwhelming importance") (jf. om betydningen af disse begreber nedenfor). "Borderline" betyder, at udsigten til at få medhold ikke er ringe (klart under 50 %), men fordi der er vanskelige tvistepunkter med hensyn til faktum, retsspørgsmål eller sagkyndig bevisførelse, er det ikke muligt at sige, at udsigten til at få medhold er over 50 %.

Fri proces afslås, hvis udsigten til at få medhold er ringe (klart under 50 %).

Udtrykt positivt er det således efter de almindelige betingelser et krav, at der er over 50 % chance for at få medhold i sagen, eller at der i et grænsetilfælde foreligger enten videregående offentlig interesse eller afgørende betydning for ansøgeren.

Medmindre kravet har videregående offentlig interesse, skal der foretages en cost-benefit-vurdering. Hvis kravet primært er et krav om erstatning, gælder følgende grænser:

- Hvis udsigten til at få medhold er meget god (80 % eller mere), skal den sandsynlige erstatning overstige de sandsynlige omkostninger.
- Hvis udsigten til at få medhold er god (60 %-80 %), skal den sandsynlige erstatning overstige de sandsynlige omkostninger i forholdet 2:1.
- Hvis udsigten til at få medhold er moderat (50 %-60 %), skal den sandsynlige erstatning overstige de sandsynlige omkostninger i forholdet 4:1.

Hvis kravet ikke primært er et krav om erstatning, skal de sandsynlige fordele ved sagen retfærdiggøre de sandsynlige omkostninger, således at en fornuftig part, der selv betaler, ville være parat til at føre retssag, under hensyntagen til udsigten til at få medhold og alle andre omstændigheder. Denne regel gælder også, når sagen har afgørende betydning for ansøgeren.

Også hvis sagen har videregående offentlig interesse, kan der foretages en cost-benefit-vurdering. Fri proces kan således afslås, hvis de sandsynlige fordele for ansøgeren og andre ikke retfærdiggør de sandsynlige omkostninger, under hensyntagen til udsigten til at få medhold og alle andre omstændigheder.

Videregående offentlig interesse er defineret som sagens potentiale for at give reelle fordele for andre enkeltpersoner end ansøgeren (ud over de fordele for folk i almindelighed, som normalt følger af sager af den pågældende type).

Afgørende betydning for ansøgeren er defineret som en sag, der er usædvanlig vigtig ("has exceptional importance") for ansøgeren, ud over kravets eventuelle økonomiske værdi, fordi sagen angår ansøgerens eller hans eller hendes families liv, frihed eller fysiske sikkerhed eller et tag over deres hoveder.

I alle cost-benefit-vurderinger af krav med økonomisk værdi opgøres omkostningerne ekskl. moms. Den sandsynlige erstatning skal fastsættes ud fra et realistisk skøn over, hvilket beløb ansøgeren ville få tilkendt, hvis han eller hun i det væsentlige fik medhold, idet der tages højde for en eventuel sandsynlig nedsættelse på grund af egen skyld eller af andre grunde. Ved cost-benefit-vurderingen skal den sandsynlige erstatning nedsættes, hvis der er tvivl om modpartens betalingsdygtighed. Nedsættelsen foretages i forhold til modpartens betalingsdygtighed, eventuelt til 0.

### *Meget omkostningstunge sager*

Fri proces i meget omkostningstunge sager forudsætter for det første, at alle almindelige betingelser er opfyldt (jf. ovenfor).

Ansøgninger om fri proces i meget omkostningstunge sager skal det regionale fri proces-kontor henvise til en central "Special Cases Unit". Henvisning til enheden for særlige sager skal ske, hvis de faktiske eller sandsynlige omkostninger i sagen overstiger £25.000 (ekskl. moms), eller hvis de sandsynlige omkostninger i tilfælde af, at sagen gennemføres med fuld domsforhandling (eller, for så vidt angår appelsager ved Court of Appeal eller House of Lords, med fuld appelbehandling i den pågældende instans), vil kunne ("might") overstige £75.000 (ekskl. moms).

The Lord Chancellor fastsætter et samlet budget for de meget omkostningstunge sager, som henvises til enheden for særlige sager. Hovedreglen er, at fri proces afslås eller udskydes, medmindre det synes rimeligt at yde støtte i lyset af de budgetmidler, som er til rådighed, og af de sandsynlige fremtidige behov for støtte. I modsætning til fri proces i øvrigt foretages altså i de meget omkostningstunge sager en direkte bevillingsmæssig styring af udgifterne.

Enkelte såkaldte "top priority cases" er dog undtaget fra dette "affordability"-kriterium. Det gælder børneværnsager i første instans, sager om domstolsprøvelse af forvaltningsafgørelser, som har videgående offentlig interesse, er af afgørende betydning for ansøgeren eller rejser vigtige menneskeretsspørgsmål, samt andre sager, hvor ansøgerens liv eller frihed er i fare.

### *Domstolsprøvelse af forvaltningsafgørelser*

Fri proces til domstolsprøvelse af forvaltningsafgørelser forudsætter for det første, at de almindelige betingelser er opfyldt, jf. dog nedenfor om en lidt anderledes formulering af kravene om udsigt til at få medhold i sagen og om cost-benefit-vurdering.

Domstolsprøvelse af forvaltningsafgørelser kræver i visse tilfæl-

de, at retten giver tilladelse. I disse tilfælde må der sondres mellem fri proces til processkridt i forbindelse med anmodningen om tilladelse og fri proces til selve sagen.

Hvis der ikke er givet tilladelse til domstolsprøvelse, eller hvis tilladelse ikke kræves, kan fri proces afslås, hvis forvaltningsafgørelsen ikke synes at kunne anfægtes ("does not appear to be susceptible to challenge"). Fri proces kan endvidere afslås, hvis der er administrative klagemuligheder, som bør forfølges, før retssag overvejes. Fri proces afslås, hvis myndigheden ikke har haft rimelig lejlighed til at svare på indsigelsen eller behandle ansøgerens klage, medmindre en sådan fremgangsmåde efter omstændighederne ikke er praktisk anvendelig ("is impracticable").

Ligesom efter de almindelige betingelser er det et krav, at der er over 50 % chance for at få medhold i sagen (hermed menes selve sagen, ikke blot anmodningen om tilladelse til domstolsprøvelse), eller at der i et grænsetilfælde foreligger enten videregående offentlig interesse eller afgørende betydning for ansøgeren. Et tredje alternativ i grænsetilfældene er dog, at sagen rejser vigtige menneskeretsspørgsmål.

Det bemærkes, at mindstekravet til erstatningens sandsynlige størrelse for at give "investigative help" (med henblik på at skabe klarhed om udsigten til at få medhold) ikke gælder i disse sager.

Cost-benefit-kravet går ud på, at fri proces kan afslås, hvis de sandsynlige fordele ikke retfærdiggør de sandsynlige omkostninger, under hensyntagen til udsigten til at få medhold og alle andre omstændigheder.

I tilfælde, hvor der kræves rettens tilladelse til domstolsprøvelse, og denne er givet, gælder der en formodning for fri proces, hvis sagen har videregående offentlig interesse, er af afgørende betydning for ansøgeren eller rejser vigtige menneskeretsspørgsmål. Er dette tilfældet, kan fri proces kun afslås, hvis det i lyset af oplysninger, som ikke forelå for retten, da tilladelsen til domstolsprøvelse blev givet, synes urimeligt at give fri proces.

I andre tilfælde, hvor retten har givet tilladelse til domstolsprøvelse, afslås fri proces, hvis udsigten til at få medhold er ringe eller "borderline" (hvorimod fri proces er mulig, hvis udsigten til at få medhold er uklar). Endvidere afslås fri proces, hvis de sandsynlige fordele ikke retfærdiggør de sandsynlige omkostninger, under hensyntagen til udsigten til at få medhold og alle andre omstændigheder.

#### *Andre krav mod offentlige myndigheder*

Fri proces til andre krav mod offentlige myndigheder (vedrørende alvorlige forseelser, magtmisbrug eller væsentlige menneskeretskrænkelser) forudsætter for det første, at de almindelige betingelser er opfyldt, jf. dog nedenfor om en lidt anderledes formulering af kravene om udsigt til at få medhold i sagen og om cost-benefit-vurdering.

Ligesom efter de almindelige betingelser er det et krav, at der er over 50 % chance for at få medhold i sagen, eller at der i et grænsetilfælde foreligger enten videregående offentlig interesse eller afgørende betydning for ansøgeren. Et tredje alternativ i grænsetilfælde er dog, at sagen rejser vigtige menneskeretsspørgsmål.

Det bemærkes, at mindstekravet til erstatningens sandsynlige størrelse for at give "investigative help" (med henblik på at skabe klarhed om udsigten til at få medhold) ikke gælder i disse sager.

Cost-benefit-kravet går ud på, at fri proces kan afslås, hvis de sandsynlige fordele ikke retfærdiggør de sandsynlige omkostninger, under hensyntagen til udsigten til at få medhold og alle andre omstændigheder.

### *"Clinical negligence proceedings"*

Ved "clinical negligence proceedings" forstås som nævnt krav om erstatning for personskade forvoldt i forbindelse med kliniske eller medicinske tjenesteydelser (herunder tandlægeydelser og plejeydelser).

De almindelige betingelser skal være opfyldt med følgende modifikationer:

- Muligheden for at afslå fri proces med den begrundelse, at sagen efter sin art er egnet til en "conditional fee"-aftale, gælder kun for ansøgninger om fri proces til en "multi-party action" (hvorved forstås enhver sag eller sager, hvor et antal ansøgere fremsætter krav, der udspringer af samme forhold, og som rejser fælles faktiske eller juridiske spørgsmål).
- Cost-benefit-vurderingen, når der primært er tale om et krav om erstatning, lempes på følgende måde:
  - Hvis udsigten til at få medhold er god (60 %-80 %), skal den sandsynlige erstatning overstige de sandsynlige omkostninger i forholdet 1,5:1 (i stedet for 2:1).
  - Hvis udsigten til at få medhold er moderat (50 %-60 %), skal den sandsynlige erstatning overstige de sandsynlige omkostninger i forholdet 2:1 (i stedet for 4:1). Hvis omkostningerne er meget store (jf. ovenfor om meget omkostningstunge sager) anvendes dog alligevel forholdet 4:1.

Endvidere gælder, at "investigative help" (med henblik på at skabe klarhed om udsigten til at få medhold) kan afslås, hvis kravets sandsynlige værdi ikke overstiger £10.000, og det er mere hensigtsmæssigt, at ansøgeren anvender klageproceduren inden for sundhedsvæsenet ("the NHS complaints procedure") frem for at anlægge retssag.

*Boligsager*

I sager om besiddelse af ansøgerens hjem gælder de almindelige betingelser med følgende modifikationer:

- "Conditional fee"-aftaler. Fri proces kan ikke afslås med den begrundelse, at sagen efter sin art er egnet til en "conditional fee"-aftale.
- Udsigt til medhold. Fri proces afslås, hvis ansøgeren ikke har nogen reel indsigelse ("no substantive legal defence") mod et krav om fraflytning, eller udsigten til at få medhold er ringe. (Hvis ansøgeren har en reel indsigelse, hindrer det således ikke fri proces, at udsigten til at få medhold er "borderline" eller uklar).
- Cost-benefit. Fri proces kan afslås, hvis de sandsynlige fordele ikke retfærdiggør de sandsynlige omkostninger, under hensyntagen til udsigten til at få medhold og alle andre omstændigheder.

I andre boligsager gælder de almindelige betingelser med følgende modifikationer:

- "Conditional fee"-aftaler. Fri proces kan ikke afslås med den begrundelse, at sagen efter sin art er egnet til en "conditional fee"-aftale.
- Cost-benefit. Fri proces kan afslås, hvis de sandsynlige fordele ikke retfærdiggør de sandsynlige omkostninger, under hensyntagen til udsigten til at få medhold og alle andre omstændigheder.
- Forudgående klage til udlejer. Fri proces kan afslås, hvis udlejer ikke er blevet underrettet om ansøgerens klage og har haft rimelig lejlighed til at rette op på forholdene, medmindre en sådan fremgangsmåde efter omstændighederne ikke er praktisk anvendelig ("is impracticable").

Endvidere gælder, at mindstekravet til erstatningens sandsynlige størrelse for at give "investigative help" (med henblik på at skabe klarhed om udsigten til at få medhold) i disse sager er £1.000.

"Andre boligsager" omfatter udlejerens eller andres forpligtelser til at holde ansøgerens hjem i god stand og til at give lejeren mulighed for uforstyrret anvendelse af det lejede. Sager om lejeforhøjelse (eller lejenedsættelse) er derimod ikke omfattet.

*Familiesager*

I familiesager gælder reglen om, at fri proces afslås i sager, der behandles i småsagsprocessen ("the small claims track"), ikke.

I børneværnssager i første instans gives fri proces uden hensyn til

indkomst og formue, når blot standardkriterierne er opfyldt (jf. ovenfor). Det samme gælder børnebortførelsessager, når en anmodning om bistand er indgivet til den engelske centrale myndighed, og den pågældende har antaget en advokat i England i forbindelse med anmodningen.

I andre offentligretlige børnesager gælder alene følgende regler (ud over standardkriterierne og de økonomiske betingelser):

- Fri proces kan afslås, hvis ansøgeren har adgang til anden støtte (via forsikring eller på anden måde), eller hvis der er andre personer eller organer, herunder de, der kan få gavn af sagen, som med rimelighed kan forventes at anlægge eller støtte sagen økonomisk ("alternative funding").
- Fri proces kan afslås, hvis det forekommer urimeligt at give støtte til advokatbistand, eksempelvis i lyset af eksistensen af andre sager eller andre parter interesser i den pågældende sag ("the need for representation").
- Fri proces til sagsøgeren eller appellanten afslås, hvis udsigten til at få medhold er ringe.
- Fri proces kan afslås, hvis det synes urimeligt at give fri proces, under hensyntagen til sagens betydning for ansøgeren og alle andre omstændigheder.

I privatretlige børnesager bortset fra sager om børnebidrag gælder følgende særlige regler:

- Før der kan gives fri proces, skal sagen henvises til en mediator til afgørelse af, om sagen er egnet til mediation, medmindre (1) fri proces bør gives straks på grund af sagens hastende karakter, (2) en mediator ikke er til rådighed, (3) mediatoren finder, at mediation ikke er egnet, fordi en anden part ikke er villig til at deltage i mediation, (4) retssag allerede er anlagt mod ansøgeren, og denne er indkaldt til retsmøde med mindre end 8 ugers varsel, eller (5) ansøgeren har rimelig grund til at frygte "domestic abuse" fra en anden part og derfor ikke ønsker at deltage i mediation med denne.
- Fri proces kan afslås, hvis mediation, om nødvendigt med støtte til mediation, er mere hensigtsmæssig end fri proces. Støtte til mediation omfatter rådgivning til støtte for mediation, hjælp til udformning af en aftale indgået som led i mediation og efter omstændighederne hjælp til at få bekræftet aftalen ved en retskendelse. Støtte til mediation kan bevilges, hvis ansøgeren deltager i familiemediation eller har indgået en aftale som led i familiemediation og har brug for hjælp til udformning af aftalen. Det er desuden et krav, at der vil



være tilstrækkelige fordele for ansøgeren, under hensyntagen til omstændighederne, herunder ansøgerens personlige forhold, til at retfærdiggøre, at arbejdet udføres.

- Fri proces kan afslås, hvis der ikke er gjort rimelige forsøg på at løse tvisten uden retssag, ved forhandling eller på anden måde.
- Fri proces afslås, hvis udsigten til at få medhold er ringe (men ikke hvis udsigten til at få medhold er "borderline" eller uklar).
- De sandsynlige fordele ved sagen skal retfærdiggøre de sandsynlige omkostninger, således at en fornuftig part, der selv betaler, ville være parat til at føre retssag, under hensyntagen til alle omstændigheder.

I alle andre familiesager end de nævnte, herunder sager om underholdsbidrag, gælder de samme særlige regler som i privatretlige børnesager, bortset fra med hensyn til udsigten til at få medhold i sagen. Fri proces afslås således også, hvis kravet er "borderline" eller uklart, medmindre sagen er af afgørende betydning for ansøgeren eller har videregående offentlig interesse.

#### *Psykiatrisager*

I sager for et "mental health review tribunal" gives fri proces uden hensyn til indkomst og formue, når blot standardkriterierne er opfyldt (jf. ovenfor), medmindre det af særlige grunde ("in the particular circumstances of the case") er urimeligt at give fri proces.

#### *Udlændingesager*

I sager, der behandles ved en "immigrations adjudicator" eller ved "the Immigration Appeal Tribunal", samt i appelsager derfra til Court of Appeal eller House of Lords, kræves, at de almindelige betingelser er opfyldt med undtagelse af kravene om udsigt til at få medhold og om cost-benefit-vurdering. Reglen om, at fri proces afslås i sager, der behandles i småsagsprocessen ("the small claims track"), gælder dog ikke.

Herudover gælder, at fri proces afslås, hvis udsigten til at opnå et godt resultat er uklar eller "borderline", medmindre sagen har videregående offentlig interesse, er af afgørende betydning for ansøgeren eller rejser vigtige menneskeretsspørgsmål. Fri proces afslås endvidere, hvis udsigten til at opnå et godt resultat er ringe.

Hvis sagen ikke har videregående offentlig interesse, kræves det desuden, at de sandsynlige fordele ved sagen retfærdiggør de sandsynlige omkostninger, således at en fornuftig part, der selv betaler, ville være parat til at føre sagen, under hensyntagen til udsigten til at få medhold og alle andre omstændigheder.

#### 4.4.3. Fri proces til juridiske personer

Fri proces gives ikke til juridiske personer.

#### 4.4.4. Forholdet til retssager i udlandet og udenlandske parter

Fri proces gives kun med hensyn til engelsk ret, medmindre traktatretlige forpligtelser kræver andet. Fri proces gives ikke til retssager i udlandet.

Fri proces gives uden hensyn til ansøgerens statsborgerskab eller bopæl. Ansøgninger fra personer bosat uden for United Kingdom kan indgives på fransk. Ansøgningen skal som hovedregel være bediget. Ansøgningens oplysninger om ansøgerens økonomiske forhold skal være bekræftet af en ansvarlig person, som har kendskab hertil.

#### 4.4.5. Virkningen af fri proces

Virkningen af fri proces er, at staten gennem the Legal Services Commission betaler ansøgerens udgifter til retssagen, herunder først og fremmest udgifter til advokatbistand. Afhængig af ansøgerens indkomst og formue kan der imidlertid blive tale om egenbetaling, jf. nedenfor. Hvis sagen vindes, har den fri proces endvidere som hovedregel karakter af et lån, således at parten med fri proces skal tilbagebetale den modtagne støtte, så langt et tilkendt beløb rækker, jf. ligeledes nedenfor.

##### *Egenbetaling*

Fri proces gives uden hensyn til indkomst og formue i børneværns-sager i første instans, børnebortførelsessager og psykiatrisager. I disse sager er der ingen egenbetaling. Der er heller ingen egenbetaling i udlændingesager, der behandles ved en "immigration adjudicator" eller ved "the Immigration Appeal Tribunal".

I andre sager udgør den månedlige egenbetaling følgende beløb:

| <i>Disponibel indkomst</i> | <i>Egenbetaling</i>                |
|----------------------------|------------------------------------|
| £264-386                   | ¼ af indkomst over £259            |
| £387-513                   | £31,75 + 1/3 af indkomst over £386 |
| £514-695                   | £74,08 + ½ af indkomst over £513   |

Egenbetalingen betales månedsvis i den periode, den fri proces dækker. Begyndelsestidspunktet er, når ansøgeren accepterer tilbudet om fri proces. Acceptfristen er normalt 14 dage. Først herefter udstedes bevillingen til fri proces, og bevillingen dækker kun perioden efter udstedelsen. Første månedlige rate skal betales samtidig med accepten af tilbuddet om fri proces.

Ansøgeren skal desuden straks ved sin accept af tilbuddet om fri proces betale (al) disponibel formue ud over £3.000. Personer over 60 år kan dog bortse fra en del af den disponible formue, hvis de har en særlig lav indkomst.

Hvis betalingsbetingelserne ikke overholdes, kan den fri proces tilbagekaldes.

Der kan fritages for den månedlige egenbetaling, når den hidtidige egenbetaling overstiger de sandsynlige samlede omkostninger.

Hvis sagen vindes, og modparten pålægges fulde sagsomkostninger, som faktisk betales, tilbagebetales egenbetalingen. I det omfang modparten ikke pålægges eller ikke faktisk betaler de fulde sagsomkostninger, kan udgifterne til den fri proces fradrages i det beløb, som parten med fri proces er tilkendt, og som faktisk betales. Underholdsbidrag og de første £3.000 i andre familiesager er dog undtaget herfra. Der kan ydes henstand med betalingen, normalt mod pant i de formuegenstande, som parten med fri proces er tilkendt.

#### *Sagsomkostninger til modparten*

Hovedreglen er, at modparten ikke tillægges sagsomkostninger, når den part, der har fri proces, taber sagen. Den part, der har fri proces, kan således kun pålægges at betale sagsomkostninger med et beløb, der er rimeligt under hensyntagen til alle omstændigheder, herunder parternes økonomiske ressourcer og deres adfærd i forbindelse med den tvist, som sagen angår.

Såfremt sagsomkostningerne sikres ved pant i fast ejendom, der tjener som bolig for den part, der har fri proces, kan ejendommen ikke under henvisning hertil kræves solgt, og ved et senere (frivilligt) salg hviler pantet kun på den del af provenuet, som ligger ud over en friværdi på £100.000. (Dette svarer til, at friværdi i ansøgerens bolig på indtil £100.000 ikke medregnes ved opgørelsen af den disponible formue i forbindelse med ansøgning om fri proces, jf. afsnit 4.4.1 ovenfor).

Hvis den part, der har fri proces, pålægges at betale en del af modpartens sagsomkostninger efter den beskrevne rimelighedsregel, kan retten efter anmodning pålægge the Legal Services Commission helt eller delvis at betale de resterende sagsomkostninger. Et sådant pålæg kan derimod ikke gives, hvis den part, der har fri proces, helt fritages for at betale sagsomkostninger.

The Legal Services Commission kan kun pålægges at betale sagsomkostninger til modparten, hvis det under de foreliggende omstændigheder er rimeligt, at omkostningerne betales af det offentlige. For så vidt angår omkostninger ved sagens behandling i første instans er det desuden en betingelse, at parten med fri proces var sagsøger, og at modparten er en fysisk person, der vil lide økonomisk afsavn, hvis der ikke tilkendes sagsomkostninger hos the Legal Services Commission.

#### 4.4.6. Forholdet til retshjælpsforsikring

Fri proces kan afslås, hvis ansøgeren har adgang til anden støtte (herunder via forsikring) (reglen om "alternative funding"). Dette gælder dog ikke i børneværnssager i første instans, børnebortførelsessager og psykiatrisager, hvor fri proces gives uden hensyn til indkomst og formue.

#### 4.4.7. Kompetence til at meddele fri proces

Ansøgninger om fri proces behandles af et regionalt fri proces-kontor under the Legal Services Commission, der er en uafhængig administrativ myndighed. The Lord Chancellor er tillagt en række kompetencer i forhold til the Legal Services Commission, men kan ikke give kommissionen anvisninger om afgørelsen af en konkret ansøgning om fri proces.

Et afslag på fri proces kan påklages til the Funding Review Committee, medmindre afslaget er begrundet med, at de økonomiske betingelser ikke er opfyldt. The Funding Review Committee består udelukkende af privatpraktiserende advokater.

#### *Misbrug*

I tilfælde af misbrug kan en person udelukkes fra at få behandlet ansøgninger om fri proces.

Denne procedure kan iværksættes, når en person tre eller flere gange forgæves har søgt om fri proces på en sådan måde, at der er tale om misbrug. Proceduren iværksættes ved, at det regionale fri proces-kontor indberetter sagen til et centralt udvalg, som undersøger sagen. Hvis udvalget finder, at der kan være grund til at udelukke en person fra at få behandlet ansøgninger om fri proces, partshøres den pågældende, hvorefter udvalget træffer afgørelse.

Udvalget kan udelukke en person, der har misbrugt systemet, for en periode på indtil 5 år. Udelukkelsen kan angå nærmere angivne sager eller i ganske særlige tilfælde ("in exceptional circumstances") enhver ansøgning om fri proces fra den pågældende (herunder allerede indgivne ansøgninger).

Udvalget kan til enhver tid ændre eller ophæve en udelukkelse.

### 4.5. Tyskland

#### 4.5.1. Økonomiske betingelser

Fri proces gives, når ansøgeren ud fra sine personlige og økonomiske forhold ikke kan skaffe de nødvendige midler og ikke har andre rimelige muligheder for at få hjælp, f.eks. via en retshjælpsforsikring eller rådgivning hos en lejerorganisation eller en fagforening.

#### 4.5.2. Rimelig grund til at føre proces

Fri proces er betinget af, at der er tilstrækkelig udsigt til, at ansøgeren får medhold i sagen. Den ret, der behandler ansøgningen om fri proces, skal være overbevist om, at ansøgeren ud fra et strengt juridisk synspunkt og vurderet ud fra ansøgerens sagsfremstilling og de foreliggende dokumenter har en holdbar (*zutreffend*) eller i det mindste forsvarlig (*vertretbar*) sag, og at der rent faktisk kan føres bevis for ansøgerens påstand (*von der Möglichkeit der Beweisführung überzeugt sein*). Herudover må et sagsanlæg ikke være rethaverisk eller chikanøst (*mutwillig*).

#### 4.5.3. Virkningen af fri proces

Fri proces dækker alle sagens omkostninger, dog bortset fra omkostninger, der ikke var nødvendige for udøvelsen af ansøgerens rettigheder.

I situationer, hvor ansøgeren er i stand til at afholde en del af sagsomkostningerne, er vedkommende forpligtet til at betale denne del til statskassen.

Der er frit advokatvalg. Retten udpeger kun en advokat, hvis ansøgeren ikke selv kan finde en advokat, som har møderet og er villig til at påtage sig sagen.

En bevilling af fri proces dækker indtil det tidspunkt, hvor der foreligger en endelig afgørelse i den pågældende instans. I tilfælde af anke må der således ansøges om fri proces på ny, hvis der ønskes fri proces til ankesagen.

#### 4.5.4. Forholdet til retshjælpsforsikring

Fri proces gives ikke, hvis ansøgeren har rimelig mulighed for at få hjælp, f.eks. via en retshjælpsforsikring.

#### 4.5.5. Kompetence til at meddele fri proces

Det er den ret, som behandler eller kommer til at behandle den sag, der søges om fri proces til, der tager stilling til ansøgningen og afgør, om forudsætningerne for at få bevilget fri proces er opfyldt. Ved anke er det således ankeretten, der bevilger fri proces.

Retten afslag på fri proces kan frit appelleres, hvis genstanden for hovedtvisten har en værdi på mere end 600 euro. Har genstanden for hovedtvisten en værdi på under 600 euro, kan afslaget kun appelleres, hvis det udelukkende er begrundet i de personlige og økonomiske forudsætninger for bevilling af fri proces (dvs. ansøgerens midler og andre rimelige muligheder for at få hjælp).

## 4.6. Holland

### 4.6.1. Økonomiske betingelser

Fri proces bevilges til personer, hvis nettoindkomst (dvs. indkomst efter skat) er lavere end en fastlagt indkomstgrænse. I 2002 var indkomstgrænsen 1.344 euro for enlige og 1.920 euro for samlevende. Fri proces kan heller ikke bevilges til personer med en formue på over 9.100 euro.

### 4.6.2. Rimelig grund til at føre proces

Der bevilges ikke fri proces, hvis kravet er åbenbart ugrundet, hvis omkostningerne er uforholdsmæssigt store i forhold til sagens interesse, hvis sagen vedrører udøvelse af et erhverv eller en virksomhed, medmindre den fortsatte udøvelse afhænger af sagen, hvis sagen vil blive indbragt for en international domstol med egne retshjælpsmuligheder, eller hvis sagen vedrører en interesse, som kan forsvares uden advokat. Endvidere bevilges der ikke fri proces til sager om beløb på under 180 euro.

### 4.6.3. Virkningen af fri proces

Fri proces dækker kun advokatbistand, ikke retsafgifter og andre afgifter. Retsafgiften kan eventuelt bevilges nedsat efter ansøgning fra modtageren af fri proces.

Personer, der modtager fri proces, skal betale et indtægtsafhængigt gebyr. Det laveste gebyr i 2002 var 61 euro og det højeste 532 euro.

En bevilling af fri proces dækker ikke en eventuel anke. Der skal i givet fald indgives en ny ansøgning om fri proces (og hvis fri proces bevilges, skal der igen betales gebyr).

### 4.6.4. Kompetence til at meddele fri proces

Det er Retshjælpsrådet, der har kompetencen til at bevilge fri proces. Afslag på fri proces kan indbringes for forvaltningsdomstolene.

## 4.7. Frankrig

### 4.7.1. Økonomiske betingelser

Der kan bevilges fri proces, hvis de samlede gennemsnitlige indtægter (eksklusive familiebidrag og visse sociale ydelser) i det forudgående kalenderår ikke overstiger et givet loft, der fastsættes årligt ved lov. Ansøgninger, der indgives i 2003, behandles således på grundlag af indtægterne i 2002. Grænsen for den månedlige indtægt var i 2002 802 euro for fri proces uden egenbetaling og 1.203 euro for fri proces med egenbetaling, i begge tilfælde med tillæg af 91 euro for hver person, som forsørges af ansøgeren.

Personer, der har indtægter over disse lofter, kan undtagelsesvis bevilges fri proces, hvis sagen har særlig interesse på grund af sagens genstand og de forventede sagsomkostninger.

Personer, der modtager midler fra den nationale solidaritetsfond (*Fonds National de Solidarité*), eller som modtager den laveste overførselsindkomst (*revenu minimum d'insertion*), skal ikke oplyse om indkomst og anses således automatisk for at opfylde de økonomiske betingelser.

#### 4.7.2. Rimelig grund til at føre proces

Der kan ikke bevilges fri proces, hvis kravet er åbenbart ugrundet. Ved kassationsanke er det dog en betingelse for fri proces, at der kan påvises reelle (*sérieux*) kassationsankegrunde.

Hvis fri proces afslås med denne begrundelse, men sagen alligevel gennemføres og vindes, kan der bevilges fri proces med tilbagevirkende kraft.

#### 4.7.3. Forholdet til retssager i udlandet og udenlandske parter

Fri proces kan bevilges til EU-borgere og endvidere til tredjelandstatsborgere med sædvanligt og lovligt ophold i Frankrig.

Tredjelandstatsborgere uden sædvanligt ophold i Frankrig kan bevilges retshjælp til en sag ved en fransk domstol, hvis ansøgeren er statsborger i en stat, med hvilken Frankrig har indgået en international aftale, der giver borgerne adgang til retshjælp. Kravet om sædvanligt ophold i Frankrig kan endvidere undtagelsesvis fraviges, hvis sagen har særlig interesse på grund af sagsgenstanden eller de forventede sagsomkostninger.

#### 4.7.4. Virkningen af fri proces

En bevilling af fri proces uden egenbetaling omfatter alle sagsomkostninger, herunder udgifter til advokat.

En bevilling til fri proces med egenbetaling omfatter fuldt ud andre sagsomkostninger end udgifter til advokat. Udgifterne til advokat dækkes med mellem 15 % og 85 % (de mellemliggende satser er 25 %, 40 %, 55 % og 70 %). Resten af advokatsalæret betales af ansøgeren direkte til advokaten.

En bevilling af fri proces til sagsøgte omfatter også anke (bortset fra kassationsanke) iværksat af modparten, dog forudsat at de økonomiske betingelser fortsat er opfyldt.

I andre tilfælde omfatter en bevilling af fri proces ikke en eventuel anke.

#### 4.7.5. Kompetence til at meddele fri proces

Fri proces bevilges af retshjælpskontoret ved førsteinstansretten (*tribunal de grande instance*). Retshjælpskontoret behandler ansøgning-

ger om fri proces med henblik på indbringelse af en sag ved enhver domstol i den pågældende retskreds (dvs. ud over *tribunal de grande instance* selv også *tribunal d'instance*, forvaltningsdomstolen (*tribunal administratif*), arbejdsdomstolen (*conseil des prud'hommes*) og appeldomstolene (*cour d'appel* og *cour administrative d'appel*)).

Retshjælpskontorets afslag på fri proces kan påklages til præsidenten for *tribunal de grande instance*.

Fri proces til en af de to højesteretter (*Cour de cassation* og *Conseil d'Etat*) gives dog af retshjælpskontoret ved den pågældende domstol, og afslag på fri proces kan påklages til den pågældende højesteretspræsident.

## 5. Inkassoproces

### 5.1. Norge

Der findes i Norge ikke særlige regler om behandling af inkassosager. Inkassosager må således indbringes for domstolene på samme måde som tvistige sager, men hvis sagsøgte ikke svarer, kan sagen afgøres ved udeblivelsesdom uden nærmere realitetsprøvelse af kravet. I praksis afgøres de fleste inkassosager af forligsrådet.

Forligsråd findes i hver kommune. Uanset navnet er der tale om en domstol, der i modsætning til de øvrige domstole administreres af kommunerne, idet staten dog har et tilsynsansvar. Forligsrådets medlemmer udpeges af kommunalbestyrelsen for 4 år. Genudpegning kan finde sted. Forligsrådet har tre medlemmer og et tilsvarende antal suppleanter. Begge køn skal være repræsenteret både blandt medlemmerne og suppleanterne. Medlemmerne af forligsrådet skal være norske statsborgere og fyldt 25 år, vederhæftige og ikke fradømt stemmeret i offentlige anliggender. Der gælder ingen uddannelseskrav, og i praksis har medlemmer af forligsrådene normalt ingen juridisk uddannelse.

Forligsrådernes primære opgave er principielt at mægle mellem parterne i en retssag med det formål at opnå et retsforlig, men forligsrådene kan også afgøre sager ved dom. I praksis udgøres størstedelen af forligsrådernes sager af retslig inddrivelse af ubestridte krav efter forudgående udenretslig inkasso, idet formålet med indbringelsen for forligsrådet er at tilvejebringe et grundlag for tvangsfuldbærelse.

Sagen indbringes for forligsrådet ved en forligsklage, som skal indeholde parternes navne samt en kort redegørelse, der er tilstrækkelig til at individualisere sagsgenstanden. I sager, hvor forligsrådet har domskompetence, forkyndes klagen for indklagede med pålæg om at indlevere et svarskrift. I sager om formueværdier kan forligs-



rådet blandt andet afgøre sagen ved dom, når indklagede ikke har svaret eller udebliver fra mægling eller har taget bekræftende til genmæle over for klagerens påstand.

Indleverer indklagede ikke svarskrift, eller tager indklagede bekræftende til genmæle, kan sagen straks optages til dom. Fremsætter indklagede i svarskriftet indsigelser mod klagerens påstand, indkalder parterne til mægling i forligsrådet.

Forligsrådets opgave under mæglingen, som foregår for lukkede døre, er så vidt muligt at bringe et forlig i stand i overensstemmelse med, hvad der er ret og rimeligt. Parter, der er hjemhørende i kommunen, har pligt til at møde personligt til mæglingen, og de har ikke adgang til at lade sig bistå af advokat uden forligsrådets samtykke. Parter, der bor uden for kommunen, kan møde ved forligsfuldmægtig, som kan være advokat, hvis modparten er oplyst om dette forud for forligsmæglingen. Opnås der ikke forlig, kan sagen fortsætte med domsforhandling, hvis forligsrådet har kompetence til at afsige dom i sagen, og i modsat fald henvises sagen til tingsretten.

Domsforhandlingen i forligsrådet påbegyndes normalt i samme møde som mæglingen. Domsforhandlingen er imidlertid offentlig, og parterne kan efter eget valg lade sig bistå af en procesfuldmægtig, som kan være advokat.

Forligsrådets domme kan ankes til tingsretten inden for den normale ankefrist. Til forskel fra andre ankesager behandles anke over forligsrådets domme efter samme regler som førsteinstanssager ved tingsretterne.

## 5.2. Sverige

I Sverige findes der en såkaldt summarisk proces, der blandt andet omfatter regler om tvangsfuldbyrdelse på grundlag af betalingspåkrav (*betalingsföreläggande*). Disse sager blev pr. 1. januar 1992 overført fra tingsretten til den selvstændige fogedmyndighed (*kronofogdemyndigheten*).

Ordningen er udtryk for, at fordringshaveren i inkassosager (dvs. sager om pengekrav, hvor fordringshaveren ikke forventer indsigelser), kan vælge at gå direkte til fogedmyndigheden. Fogedmyndigheden kan gennem en procedure, der minder om systemet med udeblivelsesdomme (*tredskodomme*), fastslå kravet og iværksætte fuldbyrdelsen.

Sagen starter ved, at fordringshaveren indgiver en skriftlig anmodning om betalingspåkrav. Opfylder anmodningen lovens formelle krav, forkynner fogedmyndigheden anmodningen for skyldneren med opfordring til skriftligt at fremsætte eventuelle indsigelser inden en nærmere fastsat frist (normalt 14 dage).

Ordningen er udformet således, at en indsigelse, der ikke er nær-

mere begrundet, er tilstrækkelig til, at sagen ikke kan fortsætte ved fogedmyndigheden. Sagen kan derefter efter anmodning fra fordringshaveren oversendes fra fogedmyndigheden til tingsretten. Fordringshaverens anmodning om oversendelse skal angive anbringender og beviser, og disse danner sammen med skyldnerens – eventuelt ikke nærmere begrundede – indsigelse grundlag for den indledende forberedelse af sagen ved tingsretten.

Bestrides kravet ikke, iværksættes tvangsfuldbyrdelse. Skyldneren kan dog inden 4 uger efter fogedmyndighedens afgørelse anmode om, at sagen indbringes for tingsretten.

Kronofogdemyndigheten, der er samlet ved 7-8 regionale kontorer i Sverige, arbejder i vid udstrækning med elektronisk overførte anmodninger, der primært kommer fra inkassobureauer. Inkassobureauer kan også anlægge retssag ved tingsretten, men det normale er, at bureauet overlader sagen til advokat, når der kommer et behørigt svarskrift fra sagsøgte.

Det bemærkes, at såfremt fordringshaveren anlægger almindelig retssag i en situation, hvor den summariske proces står til rådighed, kan fordringshaveren, hvis sagen vindes, som udgangspunkt alene tilkendes sagsomkostninger med det beløb, som ville være påløbet i den summariske proces.

## 6. Småsagsproces

### 6.1. Norge

I Norge blev der i 1986 indført regler om forenklet rettergang ved tingsretterne. Ordningen var frivillig og forudsatte en aftale mellem parterne. Den omfattede næsten alle typer af civile sager uden beløbsgrænse og kunne derfor ikke karakteriseres som en egentlig småsagsproces.

Ordningen blev imidlertid ikke brugt, og ved en lovændring i 1990 blev den forenklete rettergang gjort obligatorisk for gældssager, hvor sagsgenstandens værdi ikke overstiger NOK 20.000. Gældssager omfatter krav om betaling af penge, der ikke er betinget af en modydelse. Ved en ny lovændring i 2000 blev ordningen udvidet til at omfatte alle sager om formueværdier, hvor sagsgenstandens værdi ikke overstiger NOK 20.000.

Når tvisten er opstået, kan parterne aftale, at en sag, hvis værdi overstiger NOK 20.000, skal behandles efter forenklet rettergang.

Ved forenklet rettergang er sagsbehandlingen som udgangspunkt skriftlig, men hver af parterne kan forlange, at der afholdes ét retsmøde til mundtlig forhandling. Der er en videre adgang til at anvende skriftlige parts- og vidneerklæringer end ellers, idet sådanne kan

anvendes når retten finder det ubetænkeligt. Afhøring af parter, vidner og sagkyndige kan imidlertid kun ske i retsmøder, som parterne indkaldes til.

Kræver ingen af parterne, at der afholdes retsmøde, og finder retten det heller ikke nødvendigt, afsiger retten dom efter skriftlig behandling af sagen. Dommen, der kan udformes på en enklere måde end i andre sager, skal indeholde en angivelse af tvistegenstanden og en kort begrundelse for resultatet.

Der findes ikke særlige sagsomkostningsregler for forenklet rettergang, og retsafgiften er den samme som i andre sager, dvs. NOK 3.500 (jf. afsnit 1.1 ovenfor).

En dom afsagt efter forenklet rettergang kan ankes efter samme regler som domme i andre sager. Da anken i praksis vil angå højst NOK 20.000, kan anke kun ske med lagmannsrettens tilladelse.

Er sagen behandlet efter forenklet rettergang på grundlag af parternes aftale, kan dommen dog kun ankes under påberåbelse af, at der ikke forelå en gyldig aftale om forenklet rettergang, eller at dommen har afgjort en retstvist, som ikke var omfattet af aftalen, eller under påberåbelse af sagsbehandlingsfejl, der fører til ophævelse af dommen.

Sager med forenklet rettergang forekommer kun i meget lille udstrækning. Ifølge Justitsdepartementets årsberetning for 1998 blev kun 71 ud af 12.134 sager ved tingsretterne afgjort ved forenklet rettergang. Aftale om forenklet rettergang indgås næsten aldrig.

## 6.2. Sverige

Fra 1974 og frem til 1987 fandtes der i Sverige en særlig lov om behandling af småsager (lag om rättegången i tvistemål om mindre värden). Denne lov blev ophævet i 1987, og reglerne om behandling af småsager blev indarbejdet i retsplejeloven (rättegångsbalken). På baggrund af erfaringerne med småsagsprocessen blev der samtidig indført en mere fleksibel sagsbehandling med virkning for alle dispositive civile sager. De nye generelle regler omfattede blandt andet følgende punkter:

- Større valgfrihed mellem mundtlig og skriftlig forberedelse, hvor udgangspunktet tidligere var mundtlig forberedelse, samt hjemmel til at afholde forberedende retsmøder pr. telefon.
- Afgørelse af sagen uden domsforhandling, hvis ingen af parterne anmoder om domsforhandling, og retten heller ikke finder domsforhandling nødvendig af hensyn til sagens oplysning.
- Forenklinger af domsforhandlingen gennem adgang til at foretage

telefonafhøringer og gennem opblødning af kravet om oplæsning af skriftlige beviser.

- Øget adgang til at afvise nyt procesmateriale, som først fremlægges på et sent tidspunkt under sagens behandling (prækclusion).

1974-loven indeholdt enkelte mere vidtgående elementer, som blev ophævet ved 1987-reformen. Blandt andet gjaldt regler om udvidet vejledningspligt for retten ved, at der ved hver domstol skulle være en jurist, som i småsager bistod parterne med udformning af stævning og svarskrift og i øvrigt ydede rådgivning om fremgangsmåden. Som oftest blev vejledningen ydet af en dommer, der ikke senere deltog i sagens behandling, men denne rådgivningsvirksomhed blev alligevel anset for betænkelig af hensyn til tilliden til rettens upartiskhed, og reglerne herom blev derfor ophævet.

I stedet blev der indført generelle regler om rettens vejledningspligt, der er fælles for små og store sager, og som repræsenterer en mellemløsning. Retten skal, alt efter sagens beskaffenhed, ved forberedelsen virke for, at tvistespørgsmålene bliver klarlagt, og at parterne angiver alt det, de vil påberåbe sig i sagen. Retten skal gennem spørgsmål søge at afhjælpe uklarheder og ufuldstændigheder i parternes fremstilling. Det anses ikke for dommerens opgave at fremkalde nye anbringender, men snarere at oversætte parternes synspunkter til anbringender.

### *Særregler for småsager*

Udgangspunktet ved behandlingen af småsager i svensk ret er i dag de almindelige regler for dispositive civile sager inden for de fleksible rammer, der blev indført ved lovændringen i 1987. Få, men betydningsfulde særregler for småsager er imidlertid opretholdt og finder anvendelse, hvis det er åbenbart, at sagsgenstandens værdi ikke overstiger et pristalsreguleret beløb, der for 2003 udgør SEK 19.300. De almindelige regler finder – uanset sagens lave værdi – efter påstand alligevel anvendelse, såfremt det sandsynliggøres, at den tilgrundliggende tvist angår en større værdi, eller at udfaldet i øvrigt er af særlig betydning for bedømmelsen af andre retsforhold.

Særreglerne for småsager omfatter navnlig følgende elementer:

- Sagen behandles i første instans af én dommer, hvor den formelle (men ikke reelle) hovedregel ellers er tre dommere.
- Adgangen til at pålægge den tabende part sagsomkostninger er begrænset. Det kan alene pålægges den tabende part at godtgøre modpartens udgifter til (1) en times rådgivning ved én lejlighed for hver instans til den sats, der fremgår af retshjælpsloven (SEK 1.206 i 2003), (2) gebyr for sagens anlæg (SEK 450), (3) rejse og ophold for parten eller dennes repræsentant i forbindelse med

retsmøder efter de satser, der gælder for vidner, (4) vidnebevis og (5) oversættelse af dokumenter. Det er forudsat, at den juridiske rådgivning angår, om parten har udsigt til at få medhold ved sagsanlæg eller anke, samt udformning af (anke)stævning, idet parten forudsættes selv at føre sagen for retten.

- Der beskikkes ikke advokat for en part, der har fri proces.
- En forbruger kan anlægge sag mod en erhvervsdrivende modpart ved forbrugerens hjemting.
- Appel kræver tilladelse fra appelretten.

Karakteristisk for den svenske småsagsproces er, at den består af enkelte, men betydningsfulde særregler samt af muligheden for at udnytte de almindelige procesreglers adgang til en mere summarisk gennemførelse af processen end den traditionelle.

Der sker kun sjældent henvisning af småsager til almindelig proces, da de fleksible forberedelsesregler har vist sig at fungere efter hensigten, blandt andet således at sagerne fremmes ret hurtigt, og kun en ret lille del af sagerne når til domsforhandling. Telefoniske vidneafhøringer benyttes i vid udstrækning med gode resultater. Der er ikke adgang til at anvende vidnetvang til telefonisk afhøringer, men vidner er oftest selv interesserede i denne afhøringsform. Skriftlige parts- og vidneerklæringer anvendes derimod næsten ikke.

Sagkyndig oplysning anvendes sjældent. Egentligt syn og skøn forekommer særligt sjældent, idet parterne i givet fald normalt har hver sin sagkyndige, der honoreres efter reglerne om sagkyndige vidner.

Småsagsprocessen fungerer i praksis, og det er det almindelige, at parterne møder uden advokat. Dette gælder også erhvervsdrivende, der dog møder med advokat oftere, end tilfældet er for private parter. Ofte møder erhvervsdrivende først med advokat, hvis domsforhandling bliver nødvendig.

### 6.3. England

I England blev der i 1999 gennemført en gennemgribende reform af den civile retspleje. Småsagsprocessen efter de nye regler fra 1999 bygger imidlertid i det store og hele videre på de tidligere procesregler for småsager, som i begyndelsen af 1970'erne blev indført ved *County Court* under betegnelsen "arbitration". De tidligere regler var således baseret på de samme hovedelementer, som nu er gældende for småsagsprocessen, om mindre formalitet, større fleksibilitet, kort sagsbehandlingstid, begrænset sagsomkostningsansvar uden

dækning af udgifterne til advokat samt en meget begrænset ankeadgang. Anvendelsesområdet for småsagsprocessen er imidlertid blevet udvidet fra sager med en værdi indtil £3.000 til sager med en værdi indtil £5.000.

#### *Småsagsprocessens formål*

Småsagsprocessen har til formål at etablere en passende procesform, som giver mulighed for, at de fleste ukomplicerede krav med en økonomisk værdi på højst £5.000 kan afgøres uden omfattende forberedelse før domsforhandlingen og uden de formaliteter, som er forbundet med en traditionel domsforhandling, og desuden uden store omkostninger til juridisk bistand. (Som beskrevet nedenfor er værdigrænsen £1.000 for visse typer af krav). Småsagsprocessen er indrettet således, at parterne bør være i stand til selv at føre sagen, hvis dette ønskes.

Sager, som i almindelighed vil være egnet til at behandles i småsagsprocessen, omfatter blandt andet forbrugertvister, krav i forbindelse med ulykker, tvister om ejendomsret til løsøre og de fleste tvister mellem udlejer og lejer bortset fra tvister om besiddelse. En sag, hvor der er fremsat et bestridt anbringende om uredelighed (*dishonesty*), vil normalt ikke være egnet til at behandles i småsagsprocessen.

Parterne kan aftale, at en sag kan behandles i småsagsprocessen, selv om den overstiger værdigrænserne. Retten er ikke bundet af en sådan aftale og vil kun fordele sagen til småsagsprocessen, hvis den finder, at sagen er egnet hertil, og retten vil normalt ikke tillade, at domsforhandlingen varer mere end én dag. I disse tilfælde gælder der andre regler om sagsomkostninger end ellers i småsagsprocessen.

#### *Småsagsprocessens anvendelsesområde*

Småsager behandles ved *County Court*, som er den ordinære domstol i første instans. Efter indgivelse af stævning og svarskrift fordeler retten sagen til én af tre hovedprocesformer, kaldet spor (*tracks*). Der er tre spor, "small claims track", "fast track" og "multi-track".

Småsagsprocessen (*small claims track*) anvendes som udgangspunkt i sager med en økonomisk værdi på højst £5.000. I sager om personskade anvendes småsagsprocessen dog kun, hvor der ikke kræves mere end £1.000 i godtgørelse for svie og smerte og varigt mén. I sager om udlejerens udførelse af reparationer eller andet arbejde i boliglejemål anvendes småsagsprocessen ikke, hvis de forventede omkostninger ved reparationerne eller det andet arbejde overstiger £1.000, eller den økonomiske værdi af ethvert andet erstatningskrav overstiger £1.000.

Når retten fordeler sagen, tager den udgangspunkt i disse regler. Retten tager imidlertid også hensyn til den sandsynlige kompleksitet af sagens faktiske eller retlige omstændigheder eller af bevisførelsen,

antallet af parter, værdien af et eventuelt modkrav og kompleksiteten af spørgsmål i relation hertil, omfanget af mundtlig bevisførelse, sagens betydning for andre end parterne samt parternes synspunkter. Sager uden økonomisk værdi fordeles under hensyn til disse forhold.

Ved beregningen af sagens værdi tages ikke hensyn til renter, omkostninger eller nedsættelse af en erstatning på grund af egen skyld. Flere sagsøgers krav mod samme sagsøgte sammenlægges ikke, men sagens værdi bestemmes ud fra det største krav.

Retten kan ikke uden parternes samtykke fordele en sag til småsagsprocessen, hvis sagens værdi overstiger den almindelige værdigrænse for denne proces. Retten kan ikke fordele en sag til småsagsprocessen, hvis sagen angår krav mod udlejeren af boliglejemål for chikane eller ulovlig udsættelse.

Retten kan senere omfordele sagen til en anden procesform, hvis dette er begrundet i ændrede omstændigheder. Retten kan endvidere omfordele sagen efter anmodning fra en part, hvis beslutningen om fordeling af sagen ikke blev truffet i et retsmøde, hvor parten var repræsenteret, eller hvortil parten var indkaldt. En beslutning om fordeling af sagen, som træffes i et retsmøde, hvor parten er repræsenteret, eller hvortil parten er indkaldt, kan appelleres til højere ret.

### *Småsagsprocessens indhold*

Formålet med småsagsprocessen er, at sagen skal behandles hurtigt og omkostningseffektivt uden behov for advokatbistand og under en aktiv sagsstyring fra dommerens side. Der er med småsagsprocessen foretaget en afvejning, hvor formalia og maksimal sikkerhed har måttet vige for behovet for at opnå en afgørelse inden for rimelig tid og uden sagsomkostninger, der står i misforhold til sagens værdi. Sagsbehandlingen i småsagsprocessen beskrives undertiden som "rough-and-ready justice".

Småsagsprocessen er mindre formel end de andre procesformer. De formelle bevisregler gælder ikke. Retten kan begrænse modafhøring (*cross-examination*). Sagkyndige kan kun anvendes med retens tilladelse.

Der er mulighed for at holde forberedende retsmøder, men intentionen er, at sagen skal afgøres på grundlag af ét retsmøde, og dommeren er udtrykkeligt pålagt at afveje behovet for mundtlig sagsforberedelse i forhold til de omkostninger, der for parterne er forbundet hermed. Med parternes samtykke kan retten beslutte at lade forberedende retsmøder gøre det ud for en domsforhandling, således at sagen straks herefter kan optages til dom.

Domsforhandlingen er som udgangspunkt offentlig, men kan holdes for lukkede døre, hvis parterne er enige herom. Herudover kan dørene lukkes efter de almindelige regler herom. Domsforhandlingen gennemføres normalt på dommerens kontor, men kan dog også gennemføres i en retssal.

Retten kan optage domsforhandlingen eller en del heraf på bånd.

En part kan mod betaling få udleveret en udskrift af båndet. Hvis domsforhandlingen ikke optages på bånd, skal dommeren gøre notater om centrale dele af den mundtlige bevisførelse. Parterne har krav på at få kopi af disse notater.

Hvis en part mindst 7 dage før domsforhandlingen meddeler, at han eller hun ikke vil være repræsenteret under domsforhandlingen, og anmoder retten om at afgøre sagen i hans eller hendes fravær, indgår partens stævning henholdsvis svarskrift samt andre dokumenter, som parten har fremlagt, i grundlaget for rettens afgørelse.

Med parternes samtykke kan sagen afgøres uden domsforhandling.

Sagsomkostninger tilkendes ikke til dækning af juridisk bistand bortset fra bistand til udarbejdelse af stævningen. I sager om forbud eller naturalopfyldelse kan udgifter til juridisk bistand med hensyn til disse spørgsmål dog dækkes som sagsomkostninger med indtil £260. Omkostningsansvaret er således stort set begrænset til rettens omkostninger og partens egne udgifter til rejse og ophold samt vidneudgifter. Tabt arbejdsfortjeneste kan dækkes med indtil £50 pr. dag. For udgifter til sagkyndige er grænsen £200 for hver.

Hvis en part har opført sig urimeligt (*behaved unreasonably*), kan den pågældende dog pålægges at betale yderligere sagsomkostninger. Endvidere gælder de almindelige regler om sagsomkostninger i sager, som ligger over den almindelige værdigrænse for småsagsprocessen, men som med parternes samtykke er behandlet i småsagsprocessen.

Dommen kan kun ankes under påberåbelse af en alvorlig rettergangsfejl eller af en forkert retsanvendelse (*mistake of law*). Ankefristen er 14 dage fra forkyndelsen af dommen.

### *Småsagsprocessen i praksis*

Småsagsprocessen omfatter antalmæssigt de fleste civile sager. De fleste parter i småsager møder uden advokat, men der er også mange parter, der – for egen regning – møder med advokat.